

SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DE MİLLETVEKİLİ SEÇİM SİSTEMİNE İLİŞKİN BİR ÖNERİ*

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YILDIZ**

ELECTORAL SYSTEMS AND A SUGGESTION FOR TURKEY LEGISLATIVE ELECTION SYSTEM

Makaleye Atıf

Klasik Usul: Yıldız, Abdulkadir: Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, 2018, s. 113-153.

APA: YILDIZ, A. (2018). Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26 (3), 113-153. DOI: 10.15337/suhfd.490307.

* **Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih:** 30.11.2018

Kabul Edildiği Tarih: 24.12.2018

DOI Numarası: [10.15337/suhfd.490307](https://doi.org/10.15337/suhfd.490307)

** Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

E-mail Adresi: akadiryildiz@konya.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-6262-7090](https://orcid.org/0000-0002-6262-7090)

ÖZ

Türkiye’de mevcut seçim sistemi, nispi temsil sisteminin bir türü olan d’Hondt usulüdür. D’Hondt usulü seçmenin adaletli temsili açısından avantajlıdır. Bununla birlikte, bu usulün özellikle çeşitli yönleriyle istikrar açısından tartışıldığını belirtmek gerekir. Türkiye’de yüzde on ülke geneli barajının seçim sisteminin daha istikrarlı sonuçlara yol açmasını sağlamaya yönelik olduğunda şüphe bulunmamaktadır. Bir parti, bu barajı aşamadığı durumda, Meclis’te sandalye hesabının dışında kalmaktadır.

Bu yüksek orandaki baraj, Meclis’te sandalye dağılımını kolaylaştırması ve istikrara imkân vermesi yönlerine rağmen adaletli temsil açısından eleştirilmektedir. Bundan dolayı, dar bölge basit çoğunluk sistemi hem istikrar sağlaması hem de barajı gerektirmemesi yönleriyle tartışılmaktadır.

Dar bölge basit çoğunluk sistemi, seçim bölgesinde en çok oyu alan partinin adayına seçimi kazandırmaktadır. Adayın seçim bölgesinde kullanılan oyların çoğunluğunu alması gerekmez; diğer adaylardan çok oy alması seçimi kazanması için yeterlidir. Bu sistem istikrarlı siyasi bir sistemin kurulması bakımından uygundur. Seçmenler liste usulüne göre aday ile daha yakın ilişki kurabilirler. Ayrıca baraj uygulaması bu sistemde bulunmamaktadır.

ANAHTAR KELİMLER: Seçim Sistemleri, Türkiye’de Seçim Sistemi, Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi, d’Hondt Usulü, Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar.

ABSTRACT

The current electoral system of Turkey is a d’Hondt method that kind of proportional representation system. The d’hondt method is advantageous for an elector to be represented. However, it should be noted that this method has been discussed in terms of stability in various aspects. There is no doubt that ten percent country threshold of the electoral system is aimed at ensuring more stable outcomes in Turkey. Any party that does not reach the threshold is excluded from the calculation of seats.

This higher threshold criticizes among the fair representation of the parties in the Parliament though simplifies the process of seat allocation and allows stability. In this sense, a simple plurality or single-member district plurality system is being discussed in terms of both stability and representation under this system does not need a threshold.

Single member district plurality system awards a seat to the individual candidate who receives the most votes in a constituency. The candidate does not need to get the majority of the votes to win; if he simply has a larger number of votes than all other candidates, he wins. This electoral system also tends to encourage the growth of the relatively stable political system. Electors are a close relationship with the candidate in this system as a list type. Moreover, a threshold does not apply in this electoral system.

KEY WORDS: *Electoral Systems, Electoral System of Turkey, Single Member District Plurality, d'Hondt System, Justice in Representation and Stability in Governance.*

GİRİŞ

Seçim, demokrasinin zorunlu ve asgari gereğidir. Günümüz temsili demokrasilerinde yasama organı ve hükümet seçimler vasıtasıyla belirlenmektedir¹. Böylelikle seçim, demokrasinin belirleyici bir unsuru olarak tespit edilmesi gereken temsil açısından da önemlidir.

Seçimin belirli demokratik usuller çerçevesinde yapılması gerçek anlamdaki demokrasiyi gösterir. Bunun dışında, günümüzde demokrasi iktidarın temel meşruiyet kaynağı olarak görüldüğünden, otoriter rejimler de demokratiklik görüntüsünü sağlamak adına göstermelik seçimlere başvurmaktadır². Seçimlerin serbestliği, şiddeti ve zorlamayı dışlaması, seçmenin iradesini rahat bir şekilde sandığa yansıtması ve partizan, ideolojik manipülasyonların olmaması seçimlerin demokratikliği için aranan standartlardan bazılarıdır³. Bu standartlar içinde seçim sisteminin önemli bir yerinin olduğu belirtilmelidir. Parlamentonun bileşimi, hükümetin oluşumu

¹ BEETHAM, David, Demokrasi ve İnsan Hakları, Bilal Canatan (Çev.), 2. Baskı, Ankara, Liberte, 2014, s. 275.

² ÖZBUDUN, Ergun, Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 39.

³ NORRIS, Pippa, Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour, Cambridge University Press, 2004, s. 4. Seçimlerin serbestliğinin yanında kamu özgürlüklerinin tanınmış olması, liberal demokrasinin varlığı açısından zorunludur. Bkz. KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 109.

ve seçme hakkına yaptığı katkı bağlamında seçim sistemi, demokrasinin temel unsurlarıyla ilişkilendirilebilir⁴.

Seçim sisteminin belirli açılardan yansımaları ve sonuçları vardır. Örneğin, siyasi yaşamın önemli öğeleri ve bu arada parti yapıları seçim sistemiyle yakından ilgilidir⁵. Yine kültürel, etnik, dini, mezhepsel ve benzeri farklılıkları içeren bir toplumda seçim sistemi antidemokratik sonuçlara yol açmak üzere tasarlanabilir⁶. Elbette bu durum, nihai olarak toplumda çatışmaya yol açar⁷. Bu bakımdan seçim sisteminin belirlenmesi, toplumsal dinamiklerin, kurumsallaşma, istikrar, çoğulculuk ve temsil gibi konuların tamamının bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir⁸. Bu bağlamda, seçim sisteminin özgürlükler rejimiyle bağlantısı görülmektedir⁹.

Seçim sistemleri, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemi olmak üzere iki ana başlıkta ele alınabilir. Ayrıca, bu iki sisteme ilişkin özellikler içeren karma seçim sistemleri belirtilebilir. Parlatentonun oluşumunda sonucun ortaya çıkışında en etkili konu olması münasebetiyle seçim sistemi önemlidir¹⁰. Ayrıca, genel olarak, nispi sistemin çok partili, çoğunluk sisteminin ise iki partinin yarıştığı bir siyasi hayata yol açması, seçim sistemlerinin ülkenin siyasi parti yapısını belirlemesi bakımından bir diğer önemli sonucu olarak değerlendirilebilir¹¹. Tabii, bir ülkedeki parti yapısı sadece seçim sisteminin sonucu olarak görülemez. Toplumun ırksal, dini,

⁴ BEETHAM, s. 279.

⁵ ÇAM, Esat, Devlet Sistemleri, İstanbul, Der Yayınları, 1993, s. 73.

⁶ Bu yönde özellikle seçim bölgelerinin değiştirilmesi suretiyle partilerin çıkaracağı milletvekili sayısına etki edilmesi çabası belirtilebilir. Gerrymandering ve diğer hileler için bkz. İBA, Şeref, Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, Seçkin, Ankara, 2015, s. 164-170. Gerrymandering hilesi ülkemizde seçim sonuçlarından sonra Kırşehir ilinin bölünerek ilçeye dönüştürülmesinde görülmüştür. Bkz. KARAMUSTAFAOĞLU, s. 112.

⁷ REILLY, Ben and REYNOLDS, Andrew, Electoral Systems and Conflict in Divided Societies, National Academy Press, Washington, 1999, s. 1.

⁸ REILLY VE REYNOLDS, s. 2.

⁹ İBA, s. 131.

¹⁰ YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, ss.103-150, 1996, s. 103.

¹¹ GRUMM, John G., “Theories of Electoral Systems”, Midwest Journal of Political Science, Vol. 2, No. 4 pp. 357-376, Nov., 1958, s. 357.

mezhepsel, sınıfsal ve kültürel bölünme veya sorun temelleri ideolojilere ve siyasi partilerin oluşumuna kaynak teşkil etmektedir¹². Hatta kimi durumda toplumsal bölünme çizgisinin azlığı veya çokluğu suretiyle ortaya çıkan siyasi parti yapısının, seçim sisteminin belirlenmesine temel teşkil ettiği söylenebilir¹³. Öte yandan, seçim sonuçları sadece seçim sisteminin mekanik sonuçları olarak anlaşılabilir. Bir ülkenin zamansal, mekânsal, sosyo-kültürel koşullarının tamamı seçim sonuçlarını etkileyen unsurlardandır¹⁴.

Ülkemizde farklı dönemlerde farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. Genellikle seçim sürecinde, Türkiye’de uygulanan seçim sistemi yüzde onluk seçim barajıyla birlikte sık sık gündeme gelmektedir. Seçim barajının yüksekliği tüm çevreler tarafından kabul edilmesine rağmen seçim barajının düşürülmesi noktasında ciddi girişimlerin varlığından söz edilemez. Bu durumun bir sebebi de parlamenter sistemin hükümetin kurulmasını güçleştirici yönüdür. Zira barajı geçen parti sayısının artması, parlamenter sistemde hükümetin kurulmasını zorlaştıran bir durumdur. Örneğin, 7 Haziran 2015 milletvekili seçimleri sonucuna göre dört partinin seçim barajını aşarak Meclis’e girdiği görülmektedir. Mevcut aritmetik, temsil edilmeyen oy oranının yüzde beş civarında olduğunu göstermektedir. Yani, temsilde adalet ilkesi, yüzde on seçim barajına rağmen önemli ölçüde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, bir partinin tek başına hükümet kuramaması koalisyon ihtimalini ortaya çıkarmış, nihai olarak koalisyon hükümetinin de kurulamaması seçimlerin yenilenmesine yol açmıştır. Bu durum, 1982 Anayasası’nın yürütmeyi güçlendirmek bağlamında ifade edilebilecek genel yaklaşımına rağmen seçim sistemiyle bağlantılı bir istikrarsızlık ortaya çıkabilmekteydi. 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 16 Nisan 2017 halkoylaması ile kabul edilmesi, TBMM üyeliği seçimlerini ve Cumhurbaşkanının seçimini ve dolayısıyla hükümetin kurulmasını birbirinden ayırmıştır. Cumhurbaşkanlığı sistemi¹⁵, milletvekili seçim sisteminin

¹² ÖZBUDUN, Ergun, Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 3.

¹³ ÖZBUDUN, Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, s. 102.

¹⁴ NOHLEN, Dieter (FRİEDRİCH EBERT VAKFI), Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri, İstanbul, 1996, s. 37.

¹⁵ Türkiye’de başkanlık sistemi, kendine özgü yönleriyle Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak adlandırılmıştır. Buna karşılık, 6771 sayılı Kanun’un öngördüğü hükümet sisteminin başkanlık sistemi olduğuna yönelik itirazın yanında, Cumhurbaşkanlığı

hükümetin kurulmasına yönelik belirsizliğe sebep olması yönünü engellemek bağlamında değerlendirilebilir. Gerçekten, 24 Haziran 2018 tarihinde birlikte yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan 9 Temmuz 2018 tarihinde yemin etmiş ve aynı gün Meclis’teki çoğunlukla ilgisi olmaksızın kabinesini açıklamıştır. Dolayısıyla mevcut seçim sisteminin parlamenter sistemdeki çok belirgin bir olumsuzluğu olarak belirtilen seçimden sonra hangi partinin hükümet edeceği belirsizliği ortadan kalkmıştır. Bu durum her ne kadar nispi temsil sisteminin parlamenter sistemdeki olumsuz yönü olarak belirtilse de kimi yazarlar, çoğulculuk ve uzlaşma gibi hususiyetleri barındırması sebebiyle nispi temsil sistemini savunmaktadır¹⁶. Bununla birlikte, seçim sisteminin istikrar ögesi hükümetin kurulmasından ibaret değildir.

Bu çalışmada, ilk olarak, seçim sistemleri genel özellikleri ile incelenmektedir. Daha sonra, Türkiye’deki mevcut seçim sistemi yani d’Hondt usulü değerlendirilmekte ve son olarak, dar bölge basit çoğunluk sistemi ve bunun Türkiye açısından uygulanabilirliği tartışılmaktadır.

sistemi olarak adlandırmasına yönelik bir itirazın varlığından da bahsedilmelidir. Meseleye ilişkin kanaatimiz her iki açıdan şu şekilde belirtilebilir: İlk olarak, başkanlık sisteminin asli özellikleri doktrinde de tartışılmaktadır. Örneğin *Başgil*, Amerikan sisteminin hususiyetlerini yürütmede güçlü başkan, yasama yetkisini kullanan iki meclisli Kongre ve anayasanın teminatı ve yargısal en üst merci olan Yüksek Mahkeme şeklinde tespit etmektedir. Bkz. BAŞGİL, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku*, Birinci Cilt: Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, Fasikül II, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1960, s. 312. Başkanlık sistemi, güçlerin sert ayrılığının yanında, yürütmenin yasama karşısında üstün olduğu bir modeldir. Bkz. KUBALI, Hüseyin Nail, *Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969, s. 293. Dolayısıyla, ABD modelinden farklılaşmasına rağmen Cumhurbaşkanlığı sistemi, bir başkanlık modeli olarak nitelenebilir. Bkz. ATAR, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, s.175. İkinci olarak, literatürde bu adlandırmayla bir hükümet sistemi olmaması, Cumhurbaşkanlığı sisteminin eleştirilmesini gerektirmez. Zira her devlet kendine özgü bir hükümet modelini ilk defa kurgulayabilir. Nitekim başkanlık sistemi de ilk olarak ABD Anayasası ile ortaya çıkmıştır. Bu isimlendirmeye yönelik tartışmalar için ayrıca bkz. YILDIZ, Abdulkadir, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı ile Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, ss. 509-534, 2018, s. 511.

¹⁶ BEETHAM, s. 289.

I. GENEL OLARAK SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemleri, oyların sandalyeye dönüştürülmesi yöntemleri bakımından çoğunluk ve nispi temsil sistemleri olarak ikiye ayrılır¹⁷. Her ülke, kendi dinamikleri doğrultusunda bir seçim sistemini benimsemektedir. Bu sistemler, ülke özelindeki farklılaşmalarla birlikte, belirli açılardan diğerine göre avantajlı ve dezavantajlı yönleri barındırmaktadır. Çoğunluk sistemi, çoğunluğun temsilinin genelin fayda ve menfaatini yani devletin iyi idaresini sağladığı; nispi temsil sistemi ise seçim usulünün öncelikle adalet duygusunu gerçekleştirdiği anlayışına dayanmaktadır¹⁸. Bir seçim sisteminin hem adaletli temsil hem de istikrar işlevlerini aynı anda karşılaması beklenemez¹⁹.

Yukarıda bahsedilen sebeplerle, bir seçim sisteminin mutlak olarak diğerinden olumlu olduğu savunulamaz²⁰. Başka bir deyişle, sadece teorik temelde ideal bir seçim sistemi savunulamaz²¹. Bu bağlamda, seçim sistemine yönelik tercih siyasi manevra alanı olarak değil; demokratiklik, seçmen iradesinin en iyi şekilde mecliste temsil edilmesi ve seçimin yönetme imkânını en tercih edilir düzeyde sağlaması yönlerini içermelidir. Bu bakımdan, anayasalarında ve taraf oldukları uluslararası belgelerde serbest seçim hakkına ilişkin ortaya konulan hususların sağlanması şartıyla ülkeler kendi dinamikleri doğrultusunda bir seçim sistemini benimseyebilirler²². Serbest seçim hakkına ilişkin ilkeler ise ülkemizde hem 1961 Anayasası'nda

¹⁷ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 18. Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 263. Seçim sistemlerine ilişkin diğer bir tasnif, mutlak çoğunluk, basit çoğunluk ve nispi sistem olarak yapılmaktadır. Bkz. BLAIS, Andre, "The Debate over Electoral Systems", International Political Science Review / Revue internationale de science politique, Vol. 12, No. 3 pp. 239-260, Jul., 1991, s. 240. Çalışmamızda, basit ve mutlak çoğunluk sistemi üst başlık olarak çoğunluk sistemleri içerisinde belirtilmiş olup tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi dar bölge basit çoğunluk sistemi olarak adlandırılmaktadır.

¹⁸ BAŞGİL, s. 403.

¹⁹ NOHLEN, s. 37.

²⁰ Aynı yönde bkz. BEETHAM, s. 276.

²¹ NOHLEN, s. 37.

²² EREN, Abdurrahman, "Türkiye'de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2008, s. 66; FEDAYİ, Cemal, Siyaset Bilimi, 1. Baskı, Ankara, Kadim Yayınları, 2011, s. 102. Aynı yönde bkz. BEETHAM, s. 278.

hem de 1982 Anayasası’nda ortaya konulan seçimlerin “gizli, eşit, genel oy, açık sayım ve döküm, tek dereceli ve yargı gözetimi altında” yapılması hususlarıdır.

A. Çoğunluk Sistemleri ve Sonuçları

Çoğunluk sistemi, temel olarak, oyların çoğunluğunu alan aday veya partinin o seçim bölgesindeki seçimi kazanması ve daha az oy alan aday veya partilerin ise seçimi kaybetmesi anlamına gelmektedir²³. Çoğunluk seçim sistemleri, dar bölge yani her bölgeden bir vekilin seçilmesini sağlayacak şekilde belirlenebileceği gibi geniş bölge yani bir bölgeden parti listesinin seçilmesi şeklinde de öngörülebilir. Bir bölgeden yalnız bir vekilin seçilmesi doğal olarak çoğunluk sistemine yol açmaktadır.

Bir seçim bölgesinden yalnız bir vekil seçiliyor ve bu vekilin seçiminde basit çoğunluk aranıyorsa tek turlu tek isimli veya dar bölge basit çoğunluk sistemi (plurality system) vardır. Bu sistem İngiliz sistemi olarak da adlandırılmaktadır²⁴. Buna karşılık bir vekilin seçiminde nitelikli çoğunluk aranıyorsa tek isimli iki turlu seçim sistemi (majority system) söz konusudur. Başka bir deyişle, tek isimli iki turlu seçim sistemi kullanılan oyların salt çoğunluğunun alınması, yani bir mutlak çoğunluk sistemidir²⁵. Bu sistem Fransız sistemi olarak da adlandırılmaktadır²⁶. Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde bir adayın ilk turda seçilebilmesi için geçerli oyların salt çoğunluğunu alması gerekmektedir. Eğer ilk turda herhangi bir aday mutlak çoğunluğu sağlayamazsa, ilk turda belli bir oy oranına ulaşmış adaylar arasında yapılacak olan ikinci turda²⁷, kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden aday seçilmiş olur²⁸.

²³ KUBALI, s. 267.

²⁴ KUBALI, s. 268; TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta, 2004, s. 275; GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 9. Baskı, Ekin, Bursa, 2017, s. 316. Bu sisteme, ilk gelenin yarışı kazanmış olacağı anlamında “First Past the Post” (FPTP) sistemi de denilmektedir. Bkz. İBA, s. 135.

²⁵ ATAR, s. 222.

²⁶ EREN, Abdurrahman, Anayasa Hukuku Ders Notları, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2014, s. 341; İBA, s. 136.

²⁷ Bu ikinci seçime “ballottage” denir. Bkz. KUBALI, s. 268; NOHLEN, s. 41.

²⁸ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 278; EREN, Anayasa Hukuku...s. 341; ÇAM, s. 172.

Dar bölge basit çoğunluk sistemi genel olarak iki partili bir sisteme yol açmaktadır. Sistemin iki türlü uygulanması yani mutlak çoğunluğun aranması ise çok partili bir siyasi yapıya imkân verebilmektedir²⁹.

Çoğunluk sisteminin üçüncü bir tipi alternatif oydur. Tercihli oy sistemlerinin bir türü olan alternatif oy (alternative vote) tek isimli seçim bölgesinde uygulanmaktadır³⁰. Bu sistemde seçmenler birden fazla aday için tercihlerini numaralandırmakta, seçmenlerin birinci tercihleri mutlak çoğunluğa ulaşmazsa, en az birinci tercih alan aday elenip elenen adaya oy verenlerin iki numarada oy verdikleri adaylara oylar yeniden dağıtılmaktadır³¹. Böylelikle ikinci tura gerek kalmamakla birlikte, seçmenlerin tercihlerinin ve tercih sıralarının belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Seçmenlerin birinci sırada istedikleri aday mutlak çoğunluğa ulaşırsa bu seçilmiş olacaktır. Eğer seçmenin birinci sırada istediği aday seçilemezse bu durumda seçmenin ikinci ve sonraki tercihleri mutlak çoğunluğa ulaşması bakımından değerlendirilmektedir. Bu sistem Avustralya'da uygulanmaktadır³².

Çoğunluk sisteminin iki türlü olarak uygulanması, mutlak çoğunluğu sağlayan aday seçileceğinden daha demokratik görülmektedir³³. Gerçekten, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alması, milletvekilinin demokratik temsilini artıran bir yöndür. Seçilebilmek için oyların çoğunluğunun alınması gerekliliği, farklı ve büyük ölçüde benzer ideolojiye dayanan siyasi partilerin birleşerek seçim kampanyalarını yürütmelerini sağlayabilir. Bu durum siyasi partilerin aday belirleme sürecinde asgari müşterekleri gözeterek daha genele hitap edecek kimseleri belirlemek suretiyle seçmenle yakın ilişki kurmalarını gerektirir. Gerçi ideolojik ve parti temelli kutuplaşma bunu engelleyebilir fakat oyların çoğunluğunu almanın gerekmesi bu bağlamda da olumlu bir rol oynayabilir. Buna karşılık, bahsedilen durum, küçük siyasi

²⁹ KUBALI, s. 275; TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 280.

³⁰ ATAR, s. 223.

³¹ LIJPHART, Arend, Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty Six Countries, Yale University Press, Second Edition, London, 2012, s. 134. ÖZBUDUN, Ergun, "Seçim Sistemleri ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, ss.521-539, 1995, s. 523.

³² LIJPHART, s. 134.

³³ BLAİS, s. 240; ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s. 264; ÖZBUDUN, "Seçim Sistemleri ve Türkiye", s. 536.

partilerin büyük siyasi partilerin yönetimini engellemek için birleşmeleri, bir anlamda, en büyük çoğunluğun yönetme imkânının engellenmesi olarak da görülebilir. Dar bölge basit çoğunluk sistemi bu yönden olumlu bir değerlendirmeye tâbi tutulabilir. Avustralya sistemini ise temsil bakımından dar bölge basit çoğunluk sistemine göre daha olumlu değerlendirmek mümkündür. Zira burada ikinci tur olmamasına rağmen seçmenin tercihi, dar bölge basit çoğunluk sisteminden farklı olarak daha belirleyicidir.

Listeli çoğunluk sisteminde ise siyasi partiler bir seçim bölgesinden seçilecek milletvekili sayısınca aday göstermekte ve seçmen siyasi partinin listesine oy vermektedir. Listeli çoğunluk sistemi tek turlu veya iki turlu olabilir. Listeli çoğunluk usulü ayrıca, seçmenin, adayın isim ve sıralamasında değişiklik yapamadığı bloke liste, adayın sıralamasını değiştirebildiği tercihli liste ve başka listelerdeki adaylarla değişiklik yapabildiği karma liste olarak uygulanabilir³⁴. Seçmenin listede değişiklik yapabilmesi ve sistemin iki turlu uygulanması temsil yönüyle daha demokratik bulunabilir. Bununla birlikte, listeli çoğunluk sistemi bir partinin aldığı oya oranla çok daha yüksek bir temsile imkân tanıyabilir. Seçim sistemleri bakımından alınan oy ve elde edilen temsil bakımından fark olacağı kabul edilmekle birlikte, listeli çoğunluk sisteminde bunun makul bir fark olacağını belirtmek güçtür. Başka bir deyişle, listeli çoğunluk sistemi, dar bölge basit çoğunluk sistemi için de ifade edilen “kazananın her şeyi kazanması” belirlemesine daha uygun düşmektedir. Örneğin, ülkemizde çok partili hayata geçildikten sonra 1946, 1950, 1954 ve 1957 yıllarındaki seçimlerde uygulanan tek dereceli listeli çoğunluk sistemi, özellikle 1950 ve 1954 seçimlerinde Demokrat Parti’nin (DP) oy oranına nispetle Meclis’te oldukça yüksek oranda temsiline imkân tanımıştır³⁵. Hatta bu durum 1960 darbesi için ciddi bir gerekçe teşkil etmiştir³⁶. Bununla birlikte, ülke genelinde alınan oy ile meclisteki temsile ilişkin farklılığın nispi temsil sisteminde bütünüyle ortadan kalktığı

³⁴ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 282.

³⁵ 1950 seçimlerinde DP % 53,3 ile 408 milletvekili, CHP % 39,9 ile 69 milletvekili, Millet Partisi % 3,1 ile 1 ve bağımsızlar %4,8 ile 9 milletvekili çıkarmıştır. 1954 genel seçimlerinde ise DP % 56,6 ile 490 milletvekili, CHP % 34,8 ile 30 milletvekili, Cumhuriyetçi Millet Partisi % 4,8 ile 5 ve bağımsızlar % 1,5 ile 10 milletvekili çıkarmıştır. Bkz. TEZİÇ, Erdoğan, 100 Soruda Siyasi Partiler, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 352.

³⁶ EREN, “Türkiye’de Uygulanan...”, s. 83; ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 528.

söylenemez. Örneğin, 2002 genel seçimlerinde barajı sadece Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) geçebilmiş, bunun sonucunda Ak Parti Türkiye genelinde % 34 oy oranı ile Meclis'te % 66 oranında temsil imkânı kazanmışken, CHP ise % 19 oy oranı ile Meclis'te % 32 ile temsil edilmiştir. Gerçi burada temsil açısından bahsedilen bu fark seçim sisteminin hususiyetinden değil; baraj uygulamasından kaynaklanmıştır. Özellikle Doğru Yol Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Genç Parti yüksek oy oranlarına ulaşmalarına rağmen barajı geçememişler ve bu durum barajı geçen iki partinin Meclis'teki temsil oranlarını artırmıştır.

Parlamente sistemde, çoğunluk sistemlerinin nispi seçim sistemlerine göre istikrarlı hükümete yol açması ihtimalinin daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir³⁷. Ülkemizde de seçim sistemine yönelik eleştiriler, genel olarak, bu bağlamda temellendirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı sisteminin benimsenmesi, hükümetin kurulması noktasında belirsizliğe yol açması yönünden seçim sistemine yönelik eleştirileri azaltabilir. Gerçekten, 24 Haziran 2018 tarihli TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Ak Parti, Meclis'te üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayacak bir çoğunluğa ulaşamamakla birlikte, Cumhurbaşkanı'nın kabineyi kurması bundan bütünüyle bağımsız bir şekilde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, mecliste cumhurbaşkanının seçildiği partiden başka bir çoğunluğun bulunması, cumhurbaşkanının istediği kanunların çıkmaması durumunda ciddi bir soruna dönüşebilir³⁸. Nitekim ABD'de iki partili bir Meclis yapısından bahsedilebilecek olmakla birlikte, bütçenin onaylanmaması federal kurumların kapanmasına ve federal hükümetin harcama yapamamasına sebep olmaktadır. Ayrıca, hükümet sistemi değişikliği ile yürütmeye sağlanan istikrarın, seçim sisteminin etkisi yönüyle yasama bağlamında da değerlendirilmesi gerekir³⁹. Başka bir deyişle, Cumhurbaşkanlığı sisteminin güçlerin sert ayrılığı olması, yasama organının yürütme ve yargı ile irtibatını

³⁷ "Bu usul parlamentoda kahir ve mütecanis bir ekseriyetin teşekkülünü intac eder. Kabine azaları bu ekseriyetten çıkacağına ve onun kararlarını icraya memur bir komite şeklini alacağına göre ekseriyet usulü aynı zamanda hükümette istikrarı sağlar." Bkz. BAŞGİL, s. 403.

³⁸ EREN, "Türkiye'de Uygulanan...", s. 78.

³⁹ Aynı yönde bkz. AKINCI, Berat, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim Sistemi Arayışları: Dar Bölge Seçim Sisteminin Yönetimde İstikrar Ve Temsilde Adalet Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi", International Journal of Social Science, S.63, ss.403-420, 2017, s. 411.

ortadan kaldırmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı kararnameleleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin seçimi gibi alanlarda, yasamanın yürütme ve yargı ile ilişkili konumu belirtilmelidir. Bahsedilen yönleriyle yasama organının tek başına her farklılığı temsil etmesinin yeterli olduğu, ayrıca yeknesak veya istikrarlı olmasının gerekmediği söylenemez. Bu durum, elbette yasama organının yürütmeyi denetleyen ve dengeleyen yönünün dışlanması olarak değerlendirilmemelidir. Bu bakımdan, seçim sistemi tercihi, yasama organının yürütme organıyla tam bir uyum içinde olması ve herhangi bir denetim fonksiyonunu üstlenmemesi olarak anlaşılmalıdır. Özellikle, Cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanının yürütmedeki etkin konumu düşünüldüğünde, güçler ayrılığı ilkesiyle bağdaşır şekilde yasama organının konumu da göz ardı edilmemelidir. Zira kanunların zor hazırlandığı, çıkarılmasında ihtiyaç duyulan muhalefetin eklemeleri sebebiyle kanunun bütünlük arz etmediği, milletin temsili fikrinden uzaklaşarak farklılıkların temsiline ilişkin bir yapıya dönüşmesi gibi ihtimaller yasama organının istikrarını engelleyebilen durumlardan bazılarıdır⁴⁰.

Çoğunluk sistemleri, çoğulcu demokrasi anlayışı çerçevesinde eleştirilmektedir. Bu bağlamda, çoğunluk sistemlerinin olumsuz yönleri siyasi partilerin genelinin mecliste temsil edilememesi, kutuplaşmanın artması, vatandaşın oyunun boşa gideceği kaygısıyla oy kullanması suretiyle gerçek iradesini sandığa yansıtamaması olarak tespit edilebilir⁴¹. Ayrıca, oy oranı ile meclisteki temsil oranının ciddi ölçüde farklı olması ihtimali vurgulanmalıdır. Yani bir parti aldığı oy oranının çok üzerinde bir temsil imkânına sahip olabilmektedir⁴². Temsildeki orantısızlık ise ülkede yeni bir siyasi partinin doğmasını veya gelişmesini engellerken ayrıca, meclisteki denetimin zayıflığı sebebiyle çoğunluk partisinin otoriterleşmesine neden olabilir⁴³. Özellikle,

⁴⁰ ARSEL, İlhan, Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, 1. Kitap: Demokrasi, Güven Matbaası, Ankara, 1955, s. 308.

⁴¹ GRUMM, s. 358. Grumm, Duverger’in çoğunlukçu sistemin olumsuz yönlerine ilişkin tespitlerinin, genel olarak, Belçika’yı örnek almasından kaynaklandığını belirtmektedir. Zira çoğunluk sisteminin uygulandığı Belçika’da nispi sistemin benimsenmesiyle Liberal Parti’nin oy oranı değişmiştir. Buna karşılık Grumm, Norveç ve Danimarka örnekleriyle, seçim sisteminin çoğunluk sisteminden nispi sistem yönünde değişmesinin, oy ve sandalye bakımından zorunlu olarak olumlu sonuç doğuramayabileceğini belirtmektedir. Bkz. GRUMM, s. 358-370.

⁴² ÇAM, s. 74.

⁴³ KUBALI, s. 269.

temel kamu özgürlüklerinin gerçek anlamda yerleşmediği ülkelerde zümre tahakkümü ve parti istibdadı riski bulunmaktadır⁴⁴. Öte yandan, desteklediği adayın veya siyasi partinin seçmenin çoğunluğu tarafından rağbet görmediğinin bilindiği durumlarda, sandığa hiç gitmemek şeklinde ortaya çıkan seçmen tavrını da çoğunluk sisteminin dezavantajları arasında saymak mümkündür⁴⁵.

Özbudun, tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminin, demokratiklik açısından daha az eleştirilebilir olduğunu savunmaktadır. Zira sistemin iki turlu işlemesi, ikinci turda seçilme ihtimali olmayan partilerin kendilerine yakın olan parti veya aday lehine seçimden çekilmeleri şeklinde ittifak ve ortaklıkların kurulmasını sağlayabilir⁴⁶. Ayrıca çoğunluk sistemlerine ilişkin bahsedilen olumsuz yönlerin bir kısmına nispi temsil sistemlerinde de rastlanabilir. Ulusal düzeyde uygulanmadığı veya baraj uygulamasının olduğu nispi temsil sistemlerinde demokratik temsile ilişkin sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin desteklemek istediği partinin barajın altında kalabileceği riski, seçmeni kötünün iyisine oy vermek yönünde bir tercihe itebilir⁴⁷. Nispi temsil sisteminin barajsız uygulanmasının ise mecliste istikrarlı bir çoğunluğun oluşmasına engel olacağı söylenebilir. *Grumm*, iki partili siyasi hayatın çoğunluk sisteminin zorunlu sonucu olmadığını, nispi temsil sisteminin de iki partili bir siyasi hayata yol açma ihtimalinden ve nispi temsil sistemlerinde de küçük partilerin mecliste düşük temsil veya hiç temsil edilememeye ihtimalinden bahsetmektedir⁴⁸. Gerçekten, Türkiye’de nispi temsil sisteminin çeşitli alt türlerinin uygulandığı 1965 ve 1969 seçimlerinde Adalet Partisi (AP); 1965 seçimlerinin milli bakiye, 1969 seçimlerinin ise barajsız d’Hondt olmasına rağmen Meclis’te mutlak çoğunluk kazanabilmiştir. Bu dönemi, 1970 yılında Milli Nizam Partisi’nin ortaya çıkışına kadar AP ve CHP’den oluşan iki partili bir siyasi hayata yol açtığı şeklinde belirtebiliriz. Ayrıca, seçim süreçleri, öncesinde ve sonrasında bizim sistemimizde görüldüğü üzere kutuplaşmanın arttığı zeminlerde devam

⁴⁴ BAŞGİL, s. 404.

⁴⁵ BANDUCCI, Susan A. ve KARP, Jeffrey A., “Electoral Systems, Efficacy and Voter Turnout”, Klingemann, Hans-Dieter (ed.), *The Comparative Study of Electoral Laws*, Oxford University Press, 2009, s. 109.

⁴⁶ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 536.

⁴⁷ GRUMM, s. 358.

⁴⁸ GRUMM, s. 374.

edebilir. Hatta bu durum sadece seçimlerle bağlantılı olarak değerlendirilemez. Siyasetin kutuplaş(tır)masının kültürle ilişkili bir boyutu olduğunun unutulmaması gerekir.

B. Nispi Temsil Sistemi ve Sonuçları

Nispi temsil sisteminde, partilerin meclisteki temsili, aldıkları oy oranıyla doğru orantılı olarak belirlenmektedir. Bununla birlikte, küçük siyasi partiler ve artık oyların değerlendirilmesi, nispi temsil sisteminde farklı türleri ve seçim barajını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca tercih edilen nispi temsil sisteminin alt tipine göre partilerin aldıkları oy oranı ve mecliste elde ettikleri temsil oranı değişebilmektedir⁴⁹. Çoğunluk sistemleri tek turlu ve iki turlu olabilirken nispi temsil sistemleri zorunlu olarak tek turlu uygulanan bir sistemdir⁵⁰. Yine nispi temsil sistemleri mutlaka listeli olarak uygulanır. Nispi temsil sisteminin çok farklı alt türlerinin olduğu belirtilmelidir.

Tam olarak uygulanan nispi temsilde ülkenin tamamı bir seçim bölgesi olarak belirlenmekte, kullanılan toplam geçerli oy, seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünerek bir milletvekili seçilmesi için gereken oy sayısı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla her siyasi partiden kaç milletvekili çıkacağı belli olmaktadır⁵¹. Bu sisteme *ulusal artık* veya *milli bakiye* sistemi de denilmekle birlikte⁵² esasında ulusal düzeyde uygulanan tam nispi temsil olarak belirtilmesi daha uygundur⁵³. Zira ulusal düzeydeki nispi temsil sistemi, esasında ülkenin tamamının tek bir seçim bölgesi olarak görülmesi ve büyük ihtimalle artık milletvekili kalmaması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu sistemde her parti için en fazla ulusal seçim kotasının bir eksiği kadar artık oy kalabilir⁵⁴. Temsili sistemin yerel veya kişisel değil; siyasi ve milli olduğu esası da bu sistemde daha belirgindir⁵⁵.

Milli bakiye sistemi ulusal düzeydeki nispi temsile benzemekle birlikte, burada seçim bölgeleri düzeyinde milletvekilleri paylaştırıldıktan sonra, tüm

⁴⁹ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 523.

⁵⁰ AKYILDIZ, Ali, “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Serdar Özgüldür Armağanı, S.7, ss.127-148, 2016, s. 131.

⁵¹ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 288.

⁵² ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s. 265; GÖZLER, s. 323.

⁵³ GÖZLER, s. 323.

⁵⁴ GÖZLER, s. 320.

⁵⁵ ARSEL, s. 295.

partilerin artık oyları ülke düzeyinde toplanarak meclisteki açıkta kalan sandalyelere tekrar paylaştırılmaktadır. Milli bakiye sistemi, artık oyların en son değerlendirilmesi aşamasında merkezi bir hesaplama yolu ile uygulanmaktadır⁵⁶. Türkiye’de seçim kanununda 1965 yılında yapılan değişiklikle benimsenen ve 1965 seçimlerinde uygulanan sistem de budur.

Nispi temsilin bir diğer türü *en büyük artık* veya *en kuvvetli kalıntı* usulüdür. Bu usulde, ilk olarak bir seçim bölgesinde kullanılan geçerli oylar bu bölgeden çıkacak milletvekili sayısına bölünerek bir milletvekili çıkarmak için gerekli olan sayı (seçim sayısı veya seçim kotası) belirlenir⁵⁷. İkinci olarak buradaki artık milletvekilleri, artık oyların büyüklüğüne göre paylaştırılır. *En yüksek (kuvvetli) ortalama* usulü ise açıkta kalan milletvekilinin en fazla oyun temsil edileceği partiye verilmesini kabul eder⁵⁸. Bu sistemde ilk olarak, partilerin aldıkları oyların kaç milletvekiline dönüştüğü hesaplanmakta; açıkta kalan sandalyeler ise partilerin oylarının elde ettikleri milletvekili sayısına 1 eklenerek bölünmesi suretiyle belirlenmektedir⁵⁹.

Nispi temsilin diğer bir türü d’Hondt usulüdür. D’Hondt usulü Türkiye’de hâlihazırda uygulanan seçim sistemidir. Bu sistemin ayrıntıları bir alt başlıkta incelenmektedir. Burada d’Hondt usulüne benzeyen Sainte-Lague usulü belirtilebilir. Sainte-Lague usulünün d’Hondt usulünden başlıca farkı ise partilerin aldıkları oyların 1’den başlanarak tek sayılara bölünüp en yüksek bölümlerin sandalyeye dönüştürülmesidir⁶⁰.

Listeli olması, nispi temsil sisteminin niteliği gereğidir. Her parti, seçim bölgesinden çıkacak milletvekili kadar adayı listesinde belirtmektedir⁶¹. Bu listede seçmenin değişiklik yapabilmesine göre de nispi temsil sistemini bir tasnife tâbi tutabiliriz. Buna göre karma liste usulünde seçmen değişik partilerin listesindeki adaylar arasında tercih yaparak o seçim bölgesinden çıkacak sayıda adayı kendisi belirlemekte yani kendi listesini yapmaktadır⁶². Bu usulde seçmen iradesinin belirleyici olmasının sistemi daha demokratik

⁵⁶ AKYILDIZ, s. 134.

⁵⁷ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 285; ATAR, s. 225.

⁵⁸ KUBALI, s. 272.

⁵⁹ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 288; ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s. 265.

⁶⁰ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 523; İBA, s. 145.

⁶¹ GÖZLER, s. 324.

⁶² GÖZLER, s. 325.

hale getirdiği belirtilebilir. “Devredilebilir tek oy” veya STV (Single Transferable Vote) denilen sistem buna benzemektedir. Gerçi STV usulünde seçmenler parti listesine oy vermemektedirler. Buna karşılık, o seçim bölgesindeki adayların tamamı oy pusulasında yer alır. Seçmenler bunlar arasında bir sıralama yapar ve seçim kotasına ulaşan adaylar seçilmiş olur⁶³. Bloke listede seçmen partinin belirlediği adaylarda ve bunların sıralamasında herhangi bir değişiklik yapamamaktadır. Partiye kullanılan oy, partinin listesi bakımından değerlendirilmektedir⁶⁴. Tercihli oy usulünde ise seçmen, parti listesindeki sıralamada değişiklik yapabilmekte, böylelikle burada seçmenin iradesi ile partinin iradesi birleştirilmiş olmaktadır⁶⁵.

Nispi temsil sistemleri, genel olarak, ülke genelinde alınan oyların, meclise yansması bakımından daha adaletli bir sonuca yol açtığı yönünde değerlendirilmektedir. Nispi temsil sistemlerinde etnik, dini, siyasi, mezhepsel ve ideolojik farklılıkların mecliste yer alması, çoğunluk sistemleri ile karşılaştırıldığında daha büyük bir ihtimaldir. Başka bir deyişle, nispi temsil sistemi, farklılıkların tek bir kompozisyon teşkil edeceği yapıyı yasama organı bünyesinde oluşturabilir. Bununla birlikte bu sistemin de kullanılan oyun sandalyeye dönüşümünü tam bir orantılılıkla sağladığı belirtilemez. Zaten bunun makul bir beklenti olduğu da söylenemez. Fakat bu sistemin çoğunluk sistemlerine göre partilerin meclisteki temsilini daha adaletli bir oranda sağladığı savunulabilir. Başka bir deyişle, etnik, dini, felsefi, kültürel ve benzeri farklılıkların siyasi olarak partiler tarafından mecliste temsil edilmesi, bahsedilen yönlerden heterojen olan toplumlarda nispi temsilin milli birlik açısından zorunluluk olarak ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir⁶⁶. Ayrıca, parlamentonun oluşumunda ani değişikliklere engel olması ve sürekliliği devam ettirmesi gerekçeleriyle siyasi istikrarın sağlanmasına yardımcı olur⁶⁷.

Nispi temsil sistemlerinin olumlu bir yönü, seçmenin sandığa gitmesi yönüyledir. Bu duruma sebep olarak her ne kadar farklı gerekçeler ileri sürülmekeyse de çoğunluk sistemleriyle karşılaştırıldığında yüzde ondan daha fazla oranda seçmen tercihini kullanmak üzere sandığa gitmektedir⁶⁸.

⁶³ LIJPHART, s. 136; ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 524; GÖZLER, s. 324.

⁶⁴ GÖZLER, s. 325.

⁶⁵ GÖZLER, s. 325.

⁶⁶ İBA, s. 154.

⁶⁷ KUBALI, s. 270.

⁶⁸ BANDUCCI ve KARP, s. 109.

Bu durum özellikle, seçmenin oyunun karşılığı olduğunu bilmesinden kaynaklanmaktadır⁶⁹. Nispi temsil sisteminin olumlu diğer bir yönü seçimlere ikiden fazla siyasi partinin katıldığı ülkeler bakımındandır. Buna göre çok partili siyasi sistemde seçmen, ideolojisi doğrultusunda istediği siyasi partiyi desteklemektedir. Zira burada seçmen, oyunun seçimde bir sonucu olacağından yani “etkililiğinden” dolayı, ideolojik olarak kendisini en yakın hissettiği partiye oy vermektedir⁷⁰. Öte yandan nispi temsil sistemlerinde partilerin aldıkları oy oranı ile mecliste elde ettikleri sandalye sayısı çoğunluk sistemlerine göre daha orantılı olmaktadır⁷¹. Esasen bu durumda uygulanan nispi temsil sisteminin yanında eğer ulusal düzeyde nispi temsil tercih edilmediyse seçim bölgelerinin büyüklüğü de bir etkidir⁷².

Nispi temsil sistemine yöneltilen eleştirilerden biri, nispi temsil sisteminin zorunlu olarak listeli uygulanmasından dolayı, listelerin belirlenmesinde seçmenin etkisinin olmaması ve bu suretle özellikle parti tarafından belirlenen kişiye oy vermek zorunda kalmasıdır⁷³. Bu durum, seçmen iradesinin ikinci plana itilmesinin yanında, milletvekilinin parti politikaları sebebiyle hesap vermesi imkânını (accountability) azaltmaktadır⁷⁴. Dolayısıyla adaletli bir temsili sağlaması yönü ön plana çıkarılmasına rağmen sistemin işleyişi bakımından demokratikliği boyutu eleştirilebilir. Gerçi bu durum, sistemin işletilmesiyle ilgili bir sorun olarak görülebilir. Zira siyasi partiler aday belirleme süreçlerinde önseçim gibi yollarla seçmenin iradesi doğrultusunda aday belirleyerek sistemin daha demokratik işleyişini sağlayabilir. Ayrıca bahsedilen eleştiri nispi temsilin bloke liste usulüyle birlikte uygulandığı durumda vardır. Tercihli oy ve karma liste usulüyle birlikte nispi temsilin anılan olumsuzluğunun büyük ölçüde ortadan kalktığına şüphe yoktur. Fakat ülkemizde liderin ön planda olduğu disiplinli siyasi parti yapısı ve seçmenin genel olarak parti ideolojisi doğrultusunda oy kullanma eğilimi gözetildiğinde, seçmenin aday listelerinin belirlenmesinde etkisinin sınırlı olacağını belirtmek gerekir.

⁶⁹ BANDUCCI ve KARP, s. 110.

⁷⁰ BANDUCCI ve KARP, s. 110.

⁷¹ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 526.

⁷² ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 527.

⁷³ KARAMUSTAFAOĞLU, s. 213.

⁷⁴ BLAIS, s. 255.

Bu sisteme ilişkin önemli diğer bir eleştiri, parlamenter sistemlerde geçerlidir. Buna göre koalisyon hükümetlerinin kurulmasının kaçınılmaz olduğu ülkelerde, hükümetin kurulmasının seçmenin tercihi doğrultusunda değil de siyasi elitler tarafından kurgulanması, seçmenin sandığa gitme hevesini kıran unsurlardan birisidir⁷⁵. Nitekim bu, siyasi tarihimizde de yabancı olunmayan bir durumdur. Örneğin, 1995 milletvekilliği genel seçimleri sonucunda Refah Partisi (RP) Meclis’te çoğunluğu elde etmesine rağmen diğer bazı etkilerin sonucunda 53. hükümet Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyonu olarak kurulmuştur. Söz konusu yasama dönemi içinde, 1996 yılında RP–DYP koalisyon hükümeti oluşturulabilmiştir.

II. TÜRKİYE’DE MEVCUT SEÇİM SİSTEMİ

Seçim sistemleri, oyların parlamento’ya yansımalarıdır. Bununla birlikte, oyların parlamentoda aynı oranla sandalyeye dönüşmesi zor bir ihtimaldir. Zaten bu sebeple farklı seçim sistemleri söz konusudur. Bazı seçim sistemleri kullanılan oyları parlamento’ya daha adil bir şekilde yansıtabilirken kimi seçim sistemleri ise oyların parlamento’ya yansımada bu yönden daha sınırlıdır. Bununla birlikte her seçim dönemi, seçim sistemlerinin de farklı sonuçlar vermesine yol açmaktadır. Partilerin oy dağılımı bu konuda farklılıklara yol açabilmektedir. Ayrıca, kimi seçim sistemi istikrarı öncelerken kimi seçim sistemi ise temsili öncelemektedir. Fakat hükümetin parlamento tarafından belirlendiği parlamenter sistemlerde, parlamentonun hükümetin oluşmasına imkân sağlayacak uzlaşma kültürünü ve birlikteliği gösterebilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde parlamenter sistem yönetimsizlik ve kargaşa anlamına gelebilir. Güçlerin sert ayrılığının benimsendiği başkanlık sistemlerinde ise başkan, hükümet etmesine imkân sağlayacak ve bunu güçleştirmeyecek bir yasama organına ihtiyaç duyar. Zira güçlerin sert ayrılığı olarak belirtilen ABD başkanlık sisteminde de güçlerin itidalli bir ilişki içinde olduğu görülmektedir⁷⁶. Elbette bu durum, güçler ayrılığının yürütmeyi dengelemesi boyutunun ihmal edilmesi anlamına gelmemelidir. Fakat güçler ayrılığının, yürütmeyi daima özgürlükleri ihlal edecek bir potansiyelde görerek hükümet edemez bir hale getirecek şekilde anlaşılması da doğru değildir.

Türkiye’de farklı dönemlerde çok farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. Cumhuriyet’e kadar olan dönemde ilk olarak 1877 seçiminde, sonrasında

⁷⁵ BANDUCCI VE KARP, s. 111.

⁷⁶ BAŞGİL, s. 320.

1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında Meclis-i Mebusan seçimleri için en çok oyu alanın kazandığı çoğunluk sistemi uygulanmıştır⁷⁷. Cumhuriyet’le birlikte yine 1961 Anayasasına kadar olan dönemde çoğunluk sistemi uygulanmıştır. “Oya oranla Meclis’te yüksek temsil” imkânı veren bu sistemin 1960 darbesinin de sebepleri arasında yer aldığı söylenebilir. Tabii burada temel sorun seçim sisteminin geniş bölge veya listeli çoğunluk sistemi olmasından dolayı oy çokluğuna ulaşan partinin *tulum çıkarmasıdır*⁷⁸. Örneğin, 1957 seçimlerinde DP % 48 oyla Meclis’te % 70’e yakın bir temsil elde etmişken, muhalefet partileri % 52 oyla Meclis’te % 30 civarı bir temsile ulaşabilmiştir⁷⁹. Bu arada, 1946 yılına kadar seçimlerin iki dereceli olarak yapıldığı belirtilmelidir.

1961 Anayasası döneminde Millet Meclisi üyelerinin seçim sistemi 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 32. maddesinde nispi temsilin d’Hondt usulü olarak kabul edilmişti. Bu kanun ayrıca, seçim bölgesi barajı da öngörmekteydi. Yani bir seçim bölgesinden vekil çıkarabilmek için geçerli oyların toplamı o bölgede çıkacak milletvekili sayısına bölünüyor ve elde edilen sayıdan az oy alan siyasi parti veya aday paylaşmaya katılamıyordu⁸⁰. 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu ise Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi için geniş bölge yani listeli çoğunluk sistemi öngörmekteydi. 447 sayılı ve 17.4.1964 tarihli Kanunla Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçimi için Millet Meclisi seçimlerinde de uygulanan d’Hondt usulü benimsenmişti⁸¹. 1965 yılında seçim kanunları bir kez daha değiştirilmiş ve hem Millet Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde milli bakiye usulü seçim sistemi olarak kabul edilmiştir⁸². Nihayet 1968 yılında yapılan değişiklikle seçim bölgesi barajlı d’Hondt sistemi benimsenmiş; fakat Anayasa Mahkemesi bu değişikliğin baraja ilişkin

⁷⁷ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 338; FEDAYİ, s. 110-111. Bu arada Milli Mücadele döneminde de ülkemizde seçimlerin yapıldığı belirtilmelidir. Bu dönemde yapılan seçimlerde çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bkz. FEDAYİ, s. 111.

⁷⁸ TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 283.

⁷⁹ TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 283.

⁸⁰ ALDIKAÇTI, s. 309-310.

⁸¹ ALDIKAÇTI, s. 308.

⁸² ALDIKAÇTI, s. 308-309.

hükümlerini iptal etmiştir⁸³. Bu konuda yeni bir düzenleme yapılmadığından 1980 darbesine kadar barajsız d’Hondt sistemi her iki Meclis için uygulanmıştır⁸⁴.

Anayasa Mahkemesi 1968 yılındaki bu kararında, 306 sayılı kanuna 1036 sayılı kanunla eklenen 32. maddenin dördüncü ve beşinci fıkrası hükümlerini Anayasa’ya aykırı bulmuştur. Kararda, “Gerçekten Anayasa, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi üyelerinin seçimlerinde uygulanacak düzenin ne olması gerektiğini bir kural ile tespit etmemiştir. Anayasa’nın kimi maddelerine ilişkin gerekçelerde seçim düzenlerine değinen bazı işaretlere rastlanmakta ise de konunun bir temel kurala bağlanarak Anayasa metnine geçirilmesinden sakınıldığı ve seçim düzenlerinin tespiti işinin, gelecekteki kanun koyuculara bırakıldığı görülmektedir. Nitekim Anayasa’nın 55. maddesinin ilk fıkrasında vatandaşların kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme ve seçilme haklarına sahip oldukları açıklanmak suretiyle seçme ve seçilme haklarının ancak kanunda gösterilen şartlara göre kullanılabileceğinde şüphe bırakılmamıştır.

Seçim düzenleri, seçme ve seçilme haklarının ilgili ülkenin koşullarına, gerçeklerine, gereklerine ve yararlarına göre en iyi ve doğru biçimde kullanılmalarını sağlamak üzere düşünülmüş bir takım yöntemlerdir. O halde kanun koyucunun belli seçim düzenlerinden birini kanunlaştırmakta yahut ülkenin koşullarına, gerçeklerine ve yararlarına uygun göreceği, yeni bir düzeni ortaya koymakta takdir serbestliğine sahip bulunduğunu kabul etmek gerekir. Ancak bu takdir serbestliğini sınırsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü Anayasa’nın 55. maddesinin ikinci fıkrası birinci fıkrasındaki yetkiye ilk

⁸³ E. 1968/15, K. 1968/13, K.T. 3, 4 ve 6 Mayıs 1968, R.G. 24.10.1968.

⁸⁴ 1982 Anayasası döneminde 1961 Anayasası dönemine tepki olarak her siyasi partinin Meclis’teki temsilini engellemek ve istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak üzere Milletvekili Seçimi Kanunu’nda yüzde on ülke geneli barajı öngörülmüştür. Buna rağmen barajın olması muhakkak istikrarlı bir hükümetin kurulmasına yol açacaktır, barajın olmaması ise muhakkak istikrarsız bir hükümete yol açacaktır yorumu her durumda geçerli değildir. Örneğin, Türkiye’de 1965 ve 1969 seçimlerinde baraj uygulanmamasına rağmen, AP tek başına hükümeti kurabilmiştir. Buna karşılık 7 Haziran 2015 seçimlerinde dört siyasi parti barajı geçmiş ve hükümet kurulamamışken, 1 Kasım 2015 seçimlerinde yine dört siyasi parti barajı geçmesine rağmen hükümet kurulabilmiştir. Dolayısıyla, meclis aritmetiğinin ortaya çıkışında oy oranlarının dağılımı ve baraj uygulamasının yanında başka etkenler de belirleyicidir.

sınırı şöylece koymaktadır: seçimler serbest eşit, gizli, tek dereceli genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır.

Bunlar seçimler için Anayasa'nın getirdiği özel kurallardır. Kanun koyucu seçim düzen ve yöntemlerini koyarken, önce bu ilkelere uymak zorundadır. Bu ilkeleri saklı tutmayan bir seçim Kanununun Anayasa'ya aykırılığından şüphe edilemez.

Kanun koyucuyu bağlayan sadece 55. madde değildir. Bir "Bedahat" olduğu için ayrıca belirtmesi gerekli bulunmamakla birlikte hatırlatılmasında yarar umulan husus şudur: Kanun koyucunun, Anayasa'nın 5. maddesiyle tanınan, yasama yetkisini kullanırken, yine Anayasa'nın 8. maddesinde belirtilen (Kanunların Anayasa'ya aykırı olamayacağı; Anayasa hükümlerinin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğu) ilkesini ve bu ilke dolayısıyla da, tüm Anayasa kurallarını göz önünde bulundurması gerekir. Kanun koyucu, bütün yasama işlemlerinde olduğu gibi seçim kanunlarını yapar ve bu kanunlarla seçim düzenlerini kurarken de Anayasa'da yer alan ve konu ile ilişkisi bulunan bütün kuralları göz önünde tutmak ve onların sınırları içinde kalmak durumundadır."

Kararda, seçim çevresi barajı, "engelli seçim düzeni, seçmen azınlığına dayanan temsilcilerin Mecliste çoğunluk sağlayarak yurt yönetiminin başına geçmelerine yol açabileceğinden, Anayasa'nın 2. maddesindeki "demokratik hukuk devleti" ilkesine aykırı" görülmüştür. Yine, seçme ve seçilme hakkı bakımından baraj, "seçim işlerinin tabii bir sonucu olmaksızın, sırf kanun koyucunun takdirî ile sunî olarak bir engel sayısı yaratılmış ve bu sayının altında kalan yurttaş oylarının nazara alınmaması" olarak değerlendirilmiştir. Hâlbuki seçim sistemlerinin, seçmen iradesinin mutlak suretteki yansması olması beklenemez. Dahası, baraj uygulamasının seçmeni ruhi bir baskı altına alacağı gerekçesiyle seçimlerin serbestliği ve bir kısım partilerin aldıkları oyların hesaplamaya katılmayacağı gerekçesiyle de çok partili siyasi hayat bakımından Anayasa ile bağdaşmadığı belirtilmiştir. Kararda, yasa koyucunun seçim sistemi tercihinin nispi temsil sistemi içerisinde kalmasının öngörüldüğü belirtilebilir⁸⁵. Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası döneminde

⁸⁵ Anayasa Mahkemesi kararında "nitekim pek de uzak sayılmayacak bir geçmişte, 1957 seçimlerinde, başka bir seçim düzeniyle Türkiye'de aynı sonucun ortaya çıktığı görülmüş; yurt çapında seçmen azınlığının oylarını toplayabilmiş bir siyasî parti, seçim düzeninin sonucu olarak Millet Meclisindeki koltukların çoğunu elde etmiş,

de seçim çevresi barajını ve ülke milletvekilliğini Anayasa’ya aykırı bulmuştur⁸⁶.

Seçim sisteminin belirlenmesi yasama organının yetkisindedir. Değişen şartlara daha kolay uyum sağlanabilmesi için seçim sistemi “*donmuş Anayasa maddeleri*” ile değil; kanun ile tespit edilmiştir⁸⁷. Anayasa Mahkemesi’nin bu yöndeki içtihadı da 1961 Anayasası döneminden itibaren istikrar kazanmıştır⁸⁸. Gerçi aynı kararda, yasa koyucunun nispi temsil sisteminin gerekleri doğrultusunda seçim kanunlarını hazırlaması gerektiğinin belirtilmesi, yasama organının seçim sistemi tercihinin nispi temsil sistemi içinde bir alt tipi belirlemekle sınırlı olduğu anlamına gelebilir.

1982 Anayasası’nın 67. maddesine 1995 yılında 4121 sayılı Kanun’un 5. maddesi ile seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde hazırlanması gerektiği hususu eklenmiştir. Anayasa Mahkemesi, bağdaşması zor olan bu iki ilkenin yorumlanmasında⁸⁹, seçim kanunlarının hazırlanmasında yasama organının iradesinin belirleyici olduğunu belirtmiştir⁹⁰. Anayasa Mahkemesi’nin anılan kararında, “*az oyla çok temsil getiren böylece sağladığı fazla milletvekilleriyle aşırı temsil durumunu getiren sistem Anayasa’nın temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmaz*”

böylece aslında azınlıkta kaldığı halde Mecliste sağlayabildiği çoğunluğa dayanarak ülkenin yönetimini elinde tutmuştur” denilmekte ve DP’nin hükümet etmesine ilişkin 1960 darbesini yapanların ortaya koyduğu meşruiyet savunmasını yapmaktadır. Çoğunluk sisteminin Meclis’te adaletli bir temsil sağlamadığı ifade edilebilirdi ve fakat kararda parlamenter sistemde hükümet edilmesi için mutlak çoğunluğun sağlanması gerektiği anlamına gelecek bir yorum temsili sistemin mantığıyla bağdaşmaz. Bu yorumun vesayet yanlılarınca belirli dönemlerde tekrarlandığı görülmektedir.

⁸⁶ E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, R.G. 21.11.1995.

⁸⁷ SOYSAL, Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, 1977, s. 239.

⁸⁸ Gerçekten, Anayasa Mahkemesi’nin 1965 yılında verdiği kararda, “*seçimlerin, serbest, eşit, gizli, tek dereceli ve genel oy ve açık sayım ve döküm esasları dışında kalan bütün şartları ve nitelikleri Kanun Koyucusunun takdirine bırakılmış bulunmaktadır*” denilmektedir. Karar için bkz. E. 1963/171, K. 1965/13, K.T. 5.3.1965, R.G. 13.11.1965.

⁸⁹ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 533; FEDAYİ, s. 110.

⁹⁰ “...iki ilkeyi her yönüyle olmasa da genelde bağdaştırmak, ülkelere göre değişmesi olağan bir durumdur. Bunu seçmek yasama organının yetkisinde olmakla...” Bkz. E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, R.G. 21.11.1995.

denilmektedir⁹¹. Esasında bu yaklaşımın, temsilde adalet ilkesinin yönetimde istikrar ilkesinden öncelikli olduğu şeklinde yorumlanması mümkündür. Nitekim kararda, adaletin istikrar sağlayacağı belirtilmiştir⁹². Anayasa Mahkemesi'nin aynı kararında yönetimde istikrar ilkesi, "...yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler..." olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda, nispi temsilin ülke geneli barajlı olarak uygulanmasının Anayasayı ihlal etmediği belirtilmektedir. Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin seçim kanunlarında bir arada bulunması, genel olarak, imkânsız görülmektedir⁹³. Dolayısıyla bu iki ilkenin bağdaştırılması mutlak değil; birini öncelemesine rağmen makul sınırlar içinde diğerini de barındırmak yönüyle savunulabilir. Yani tercih edilen seçim sistemi istikrara öncelik veriyorsa bile bu öncelik temsilde adaleti bütünüyle anlamsız hale getirmemelidir.

Milletvekili Seçimi Kanunu'nda 27.10.1995 tarihli ve 4125 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle milletvekilliklerinden 100'ünün ülke seçim çevresi düzeyinden seçilmesi esası getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, seçim bölgesinden seçilmemiş bir kişinin ülke milletvekili olarak seçilip partisinin yetkili kurullarının kararıyla bir ille ilişkilendirilmesini Anayasa'nın 80. maddesinin böyle bir ilgiyi kurmaması gerekçesiyle iptal etmiştir. Kanaatimizce, milletvekilinin ülke milletvekili olarak adlandırılması 80. maddeye aykırı olmadığı gibi seçim bölgelerinin genişliği ve milletvekillerinin seçim bölgeleriyle ilişkilerinin ne şekilde kurulacağı yasa koyucunun takdirinde olan konulardandır⁹⁴. 1982 Anayasası'nın 80. maddesinde TBMM üyelerinin seçildikleri bölgeyi değil, tüm milleti temsil edeceği belirtilmektedir. Buradan, milletvekilliği sıfatının parti üyeliği sıfatından ayrıldığı, milletin temsiline partiler düzeyinde değil; milletvekilliği düzeyinde

⁹¹ E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, R.G. 21.11.1995.

⁹² Anayasa Mahkemesi'nin seçim kanunlarının hazırlanmasında Meclis'in istikrar öncelikli yaklaşımının Anayasa'nın ihlali anlamına gelmeyeceği yönündeki yaklaşımında, 1995 yılındaki Anayasa değişikliği ile temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin anayasal ilke haline gelmesinden sonra temsili öncelemesine yönelik bir dönüşüm olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. TAHMAZOĞLU UZELTÜRK, Sultan, "Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri", Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.237-278, 2006, s. 240.

⁹³ AKYILDIZ, s. 130; EREN, "Türkiye'de Uygulanan...", s. 108.

⁹⁴ Aynı yönde ÖZBUDUN, Türk Anayasa Hukuku, s. 270.

olduğu görülmektedir⁹⁵. Böylelikle milli egemenlik teorisinde, temsili zorunlu gören temsili vekâlete dayalı seçilmişler, buradaki milletin tanımı gereği zaten seçilmekle temsili sağlamış olmaktadır. Öte yandan, temsili vekâlet anlayışının benimsenmesi, teorik olarak, adaletli temsil açısından yapılan eleştiriyi gereksiz kılmaktadır. Zira temsili vekâlet anlayışının bu yönde yorumlanması, hangi partinin listesinden seçilirse seçilsin milletvekilinin partisinden değil; kendisine oy vermeyenler de dâhil tüm milletin temsilcisi olması yönünü ifade etmektedir. Bu durum, aslında, parlamenter sistemde başbakan ve Cumhurbaşkanlığı sisteminde cumhurbaşkanı için yapılacak değerlendirmeyle benzerdir. Cumhurbaşkanı, bir partinin mensubu veya genel başkanı olabilmesine rağmen parti ayrımı gözetmeksizin yürütme görevi bakımından tüm ülkeyi temsil etmektedir.

2839 sayılı Kanuna göre milletvekili seçiminde seçim bölgelerinin belirlenmesi şu şekilde olmaktadır: İlk olarak toplam milletvekili sayısından her ille bir milletvekili verilmekte daha sonra nüfusuna göre her ilin toplamda kaç milletvekili çıkaracağı tespit edilmektedir. Yapılan tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı on sekize kadar olan iller bir seçim bölgesi sayılmaktadır. Çıkaracağı milletvekili sayısı on dokuzdan otuz beşe kadar olan iller iki, otuz altı ve daha fazla olan iller üç seçim bölgesine bölünür. Anayasa’nın 75. maddesinde 6771 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 550 olan milletvekili sayısının 600’e çıkarılması sonucunda 24 Haziran 2018 seçimlerinde 36 milletvekili çıkaracağı tespit edilen Ankara üç, 20 milletvekili çıkaracağı tespit edilen Bursa iki, 98 milletvekili çıkaracağı tespit edilen İstanbul üç, 28 milletvekili çıkaracağı tespit edilen İzmir ise iki seçim çevresine bölünmüştür⁹⁶. Böylelikle 27. dönem milletvekili genel seçimlerinde 600 milletvekili Türkiye genelinde 87 seçim bölgesinden seçilmiştir.

D’hondt usulü, Türkiye’de hâlihazırda uygulanan seçim sistemidir. D’Hondt usulünde siyasi partilerin adları alt alta ve aldıkları oy sayıları karşlarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları “1”den başlamak üzere, o seçim bölgesinden çıkan milletvekili sayısına ulaşıncaya dek bölünür. Elde edilen paylar büyükten küçüğe doğru sıralanır ve çıkacak vekil sayısınca büyük

⁹⁵ EREN, , “Türkiye’de Uygulanan...”, s. 72.

⁹⁶ Karar için bkz. Yüksek Seçim Kurulu, Karar No: 263, <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77539/2018-263.pdf>, Erişim: 23.7.2018.

paylar siyasi partilerin vekili olarak belirlenir⁹⁷. Örneğin, üç vekil çıkaran Kırıkkale’de X Partisi 45000, Y Partisi 24000 ve Z Partisi 30000 oy aldığı anda, siyasi partilerin çıkaracağı vekil sayısı şu şekilde olacaktır:

X Partisi’nin aldığı geçerli oyların 1’e bölümünün sonucu 45000, 2’ye bölümünün sonucu 22.500, 3’e bölümünün sonucu ise 15000’dir. Y Partisi’nin aldığı geçerli oyların 1’e bölümünün sonucu 24000, 2’ye bölümünün sonucu 12000, 3’e bölümünün sonucu ise 8000’dir. Z Partisi’nin aldığı geçerli oyların 1’e bölümünün sonucu 30000, 2’ye bölümünün sonucu 15000, 3’e bölümünün sonucu ise 10000’dir. Görüldüğü üzere, bir vekil X Partisi adayları arasından, bir vekil Y Partisi listesinden ve bir vekil Z Partisinden seçilmiş olmaktadır. Buradan dört milletvekili çıkıyor olsaydı, X Partisi bir vekil daha kazanmış olacaktı. Örnekte tüm partilerin ülke geneli yüzde onluk barajı aştığı varsayılmaktadır.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemi yüzde on ülke geneli seçim barajı ile birlikte uygulanmaktadır. 1983 tarihli 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 33. maddesi, ülke genelinde yüzde on seçim barajı öngörmektedir. 1995 yılında, Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 34. maddesinde 4125 Sayılı Kanun’un 16. maddesiyle yapılan değişiklikle, *“bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmi beş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez”* hükmü getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi seçim bölgesi barajına ilişkin maddeyi Anayasa’ya aykırı görerek iptal etmiştir⁹⁸. Kararda, Anayasa’nın yönetimde istikrar olarak belirlediği ilkenin yüzde on ülke geneli barajı ile işlev kazandığı, d’Hondt sisteminin zaten kendi içinde de bir baraj bulundurduğu, ayrıca bir seçim bölgesi barajının ise temsilde adalet ilkesini ortadan kaldıracığı belirtilmiştir. Esasında, 1983, 1987 ve 1991 seçimleri de çift barajlı d’Hondt sistemiyle yapılmıştır zira Milletvekili Seçimi Kanunu’nda en baştan itibaren seçim bölgesi barajı yer almaktaydı⁹⁹. Fıkranın iptal edilmesiyle, seçim bölgesi barajı bütünüyle kalkmış ve seçim

⁹⁷ GÖZLER, s. 323.

⁹⁸ E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, R.G. 21.11.1995.

⁹⁹ ÖZBUDUN, Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, s. 93.

sistemine ilişkin önemli bir değişiklik yasama organının değil; Anayasa Mahkemesi’nin iradesiyle gerçekleşmiştir¹⁰⁰.

Baraj uygulaması genel olarak, oy oranı yüksek partilerin işine yaramakta ve bunların mecliste daha yüksek oranda temsilini sağlamaktadır¹⁰¹. Ülke genelinde yüzde on barajını geçemeyen siyasi partiler, hiçbir seçim bölgesinde vekil çıkaramamaktadır. Türkiye’de demokratik temsille ilgili dile getirilen eleştiriler, temel olarak, seçim barajının yüksekliğine ilişkindir. Örneğin, 2002 genel seçimlerinde sadece iki siyasi parti barajı geçebildiğinden oy oranı yüksek olan bazı siyasi partilerin Meclis’te temsili mümkün olmamıştır. Bu sistemin, seçim barajı olmadan uygulanması halinde ise tüm partilerin parlamentoda temsili mümkün olabilir. Bu durum, temsilde adalet bakımından olumlu görülmeyle birlikte uzlaşmayı zayıflatacak bir ihtimal doğurabilir. Örneğin gereken bazı yasal düzenlemelerin yapılamaması siyasi bir krize dönüşebilir. 1980 darbesinin ürünü olarak görülebilecek yüzde on genel seçim barajı, 1961 Anayasası döneminde özellikle 1970’ten sonra söz konusu olan kısa süreli koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlığına tepki olarak öngörülmüştür. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere, parlamenter sistemde, tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluk baraj olmamasına rağmen oluşabilir. Yine 1990’lı yıllarda görüldüğü üzere bahsedilen yüksek baraja rağmen koalisyon hükümetleri de engellenememiştir. Seçim sistemi, parti yapısı, hükümet sistemi gibi unsurların tamamı bu durum üzerinde etkilidir. Öte yandan, Milletvekili Seçimi Kanunu’na 13.3.2018 tarihinde, 7102 sayılı Kanunun 15. maddesi ile eklenen 12/A maddesiyle seçim ittifakı mümkün kılınmıştır. Buna göre, *“seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir. İttifak yaparak seçime katılma kararı alan siyasi partiler, seçimin başlangıç tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde, genel başkanların imzalarını ihtiva eden ittifak protokolünü Yüksek Seçim Kuruluna teslim eder... İttifak protokolünde; siyasi partilerce belirlenmesi halinde, ittifak unvanı ve kanunlara aykırı olmayan diğer hususlar yer alır.”* Yine Kanun’un 33. maddesine eklenen *“seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması*

¹⁰⁰ ÖZBUDUN, Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, s. 107.

¹⁰¹ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 530.

yapılmaz” hükmü barajın yukarıda bahsedilen olumsuzluğunu azaltırken, uzlaşmayı mümkün kılması ve farklı partilerin Meclis’te temsilini sağlayabilecek olması yönleriyle olumlu görülebilir. Nitekim 24 Haziran 2018 seçimlerine Cumhuriyet ittifakı olarak Ak Parti ve MHP, Millet ittifakı olarak CHP, İyi Parti ve Saadet Partisi birlikte girmiş; YSK’nın açıklamasına göre İyi Parti yüzde on barajını aşamamış olmasına rağmen; ittifak olarak seçime girdiğinden ittifakın barajı aşması İyi Parti’nin milletvekili hesabına dâhil olması sonucunu doğurmuştur¹⁰².

III. DAR BÖLGE BASİT ÇOĞUNLUK SİSTEMİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seçim sistemlerinin ölçütlerinden birisi seçim bölgesidir. Zira seçim bölgesinin genişliği veya darlığı seçim sonuçlarının ortaya çıkışında önemli bir rol oynamaktadır¹⁰³. Dar bölge basit çoğunluk sistemi, yani tek turlu tek isimli çoğunluk sistemi, ülkenin her biri bir milletvekili çıkaracak şekilde seçim bölgesine bölünerek, en fazla oyu alan parti adayının veya bağımsız adayın ilgili seçim bölgesinden seçilmesini ifade etmektedir¹⁰⁴. Başka bir deyişle, ülke milletvekili sayısınca seçim bölgesine bölünmekte ve bir seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu alan aday seçilmektedir¹⁰⁵. Buna göre bir adayın seçilebilmesi için geçerli oyların çoğunluğunu alması gerekmemekte, en çok oyu alması yeterli olmaktadır¹⁰⁶.

Bu sistem, aldığı oya göre büyük partilere daha yüksek temsil ihtimali sağlamasından dolayı, genellikle bir parti mecliste çoğunluğu elde edebilmektedir¹⁰⁷. Çoğunluk sistemlerinde istikrar ilkesinin temsilde adalet ilkesinin işlerlik kazandığı nispi temsil sistemlerine göre öncelik gösterdiğini belirtmek gerekir¹⁰⁸. *Küçük*, yönetimde istikrar ilkesinin, temsilde adalet

¹⁰² Seçim sonuçları için bkz. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf>, Erişim:23.7.2018.

¹⁰³ İBA, s. 133.

¹⁰⁴ GÖZLER, s. 316.

¹⁰⁵ YÜZBAŞIOĞLU, s. 106; TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 275.

¹⁰⁶ EREN, “Türkiye’de Uygulanan...”, s. 76.

¹⁰⁷ ATAR, s. 221.

¹⁰⁸ TÜRK, Hikmet Sami, “Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.75-112, 2006, s. 78.

ilkesine göre daha öncelikli bir konu olduğunu belirtmektedir¹⁰⁹. Bu durumu parlamenter sistem açısından vurgulamak gerekir. Nitekim İngiltere’de bu sistem sayesinde istikrarlı hükümetler kurulabilmektedir. Commonwealth ülkelerinde elbette mesele sadece seçim sisteminin mekanik sonucu olarak değerlendirilemez. Yani siyaset ve sosyal kültürün seçimlere ilişkin sonuçları ve ideolojik farklılıkların geçişken olması gibi sebeplerin parlamentoya ve hükümetin kuruluşuna ilişkin boyutu ihmal edilmemelidir. Bununla birlikte, seçim sistemlerinin parlamentonun ve hükümetin oluşumuna etkisi gözetildiğinde, yukarıda da değinildiği gibi, yasamanın belirli bir yeknesaklığa sahip olması başkanlık sistemi bakımından da gereklidir. Zira yasamanın yürütme organını denetlemesi ile Anayasa’nın başlangıç kısmında ifadesini bulan güçler ayrılığının güçlerin birbirinden üstünlüğü anlamına gelmeyip bir işbölümü olduğunun ifadesi, yasama ve yürütme güçlerinin ilişkisini ve devlet erklerinin uyumlu çalışmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan, denetim ve işbölümünün dengeli varlığının Anayasal sistemimizin temeli olduğu savunulabilir. Bu yönüyle, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı sisteminin 24 Haziran 2018 seçimlerinden sonra yürürlüğe girmiş olması, dar bölge basit çoğunluk sisteminin tartışılmasına engel değildir. Hükümet sistemindeki bu değişiklik, seçimlerden sonra özellikle hükümetin kuruluşuna ilişkin belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte, yasamanın kendi içindeki istikrarının hükümete yansımaları devam etmektedir¹¹⁰.

Seçim sistemine ilişkin tartışmalardan ve önerilerden bahsedilmekle birlikte, yasama organının dar bölge basit çoğunluk sistemine yönelik bir tercihte bulunması durumunda Anayasa Mahkemesi’ne gidilirse, Mahkeme’nin ne şekilde karar vereceği sorgulanabilir. Anayasa Mahkemesi bir kararında, her ne kadar seçim sisteminin belirlenmesi yasama organının yetkisinde olsa da, temsilde adalet ilkesinin nispi sistemi zorunlu kıldığını belirtmektedir¹¹¹. Anılan kararda, *“istikrar sağlayacağı sanılarak getirilen adaletsiz sistemlerin, toplumsal gelişmeleri önemli ölçüde engelleyen sonuçları olduğu bilimsel araştırmalarla açıklanmaktadır. Temsilde adaletin*

¹⁰⁹ KÜÇÜK, Adnan, “Mevcut seçim sistemi ile istikrar sağlanamıyor”, Star Açık Görüş, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/mevcut-secim-sistemi-ile-istikrar-saglanamiyor-haber-1066555/>, 2015, Erişim: 10.11.2015. Nitekim dar bölge çoğunluk sistemini savunanların en temel gerekçesi, güçlü bir hükümeti sağlamasıdır. Bkz. BLAIS, s. 240.

¹¹⁰ Aynı yönde bkz. AKINCI, s. 415.

¹¹¹ Bkz. E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, R.G. 21.11.1995.

ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur... Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır” denilmektedir. Bu görüş, aslında seçim sisteminin belirlenmesinin yasama organının yetkisinde olmasının belirtilmesi yönüyle isabetli; nispi sistemin öncelenmesi bakımından isabetsizdir yorumu yapılabilir. Bu yönüyle, çoğunluk sisteminin seçim sistemi olarak tercih edilmesi halinde Anayasa Mahkemesi’nin yerleşik içtihadı çerçevesinde karar vermesi durumunda düzenlemeyi iptal etmesi ihtimali bulunmaktadır. Nitekim *Özbudun*, Anayasa’daki “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” ilkelerinin yasa koyucuyu saf çoğunluk sistemi veya saf nispi sistem tercihi yapamayacağı şekilde sınırladığını, dolayısıyla nispi sistem veya çoğunluk sisteminin saf olmayan alt modellerinin hâlihazırda yasa koyucunun takdirinde olduğunu belirtmektedir¹¹².

Türkiye’de dar bölge basit çoğunluk sisteminin uygulanması, milletvekili sayısınca seçim bölgesinin oluşturulması şeklinde mümkün olur. Meclis 600 milletvekilinden oluştuğuna göre, ülke genelinde 600 seçim bölgesi tespit edilecektir. Bu durum, her ilin çıkardığı vekil sayısınca seçim bölgesine bölünmesi suretiyle sağlanabilir. Örneğin, Kırıkkale üç vekil çıkardığından burası üç seçim bölgesine bölünecek ve her bölgeden en yüksek oyu alan partinin adayı veya bağımsız aday seçilmiş olacaktır. Yine, Konya mevcut haliyle on beş vekil çıkarmaktadır. Bu durumda Konya, on beş seçim bölgesine bölünecek ve her bölgeden en yüksek oyu alan aday seçilmiş olacaktır.

Diğer bir örnek, Bayburt olabilir. Hâlihazırda Bayburt’tan tek bir milletvekili seçildiğinden, aslında, Bayburt’ta seçim sistemi fiilen dar bölge basit çoğunluk sistemi olarak işlemektedir. Ayrıca bu sistem Türkiye’de belediye başkanlığı seçimlerinde de uygulanmaktadır¹¹³. Sistemin işleyişi d’Hondt sistemine göre daha basit görünmektedir. Yukarıda değinildiği üzere dar bölge basit çoğunluk sistemi İngiliz seçim sistemi olarak bilinmektedir. İngiltere’de hâlihazırda her bölgeden bir aday seçilecek şekilde 650 seçim bölgesi bulunmaktadır¹¹⁴.

¹¹² ÖZBUDUN, Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, s. 97.

¹¹³ FENDOĞLU, s. 337.

¹¹⁴ Parliamentary constituencies, <http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/constituencies/>, Erişim: 8.8.2017. Ayrıca bkz. EROĞUL, Cem, Çağdaş Devlet Düzenleri, 4. Baskı, Ankara, Kırilangıç Yayınevi, 2005, s. 56.

Kanaatimizce, dar bölge basit çoğunluk sistemi çoğunluk sisteminin mutlak çoğunluğun arandığı tek isimli iki turlu çoğunluk sistemine göre daha isabetlidir¹¹⁵. Zira dar bölge basit çoğunluk sisteminde istikrar ve seçimlerin kolay sonuçlanması daha belirgin bir ihtimaldir. Başka bir deyişle, nitelikli çoğunluk aranması durumunda bloklasmalar oluşabilecek ayrıca, ilk turda hiçbir vekil seçilemediğinden ikinci tur gerekecek ve seçim süreci uzayacaktır. Ayrıca, ilk turda en az oy alan adayın çeşitli pazarlıklar neticesinde ikinci turda seçilmesi ihtimali bulunmaktadır¹¹⁶. Buna göre dar bölge basit çoğunluk sisteminin Türkiye şartlarında daha avantajlı olduğu söylenebilir. Öte yandan *Blais*, ampirik veriler ışığında, parlamenter sistemde dar bölge basit çoğunluk sisteminin güçlü hükümeti sağlama ihtimalini nispi sisteme oranla yüksek olarak belirtmesine rağmen, listeli çoğunluk sisteminde mecliste oluşacak çoğunluğun daha güçlü bir hükümet ihtimali taşıyacağını belirtmektedir¹¹⁷. Fakat ülkemizde 1946-1960 yılları arasında uygulanan listeli çoğunluk sisteminin adil bir temsil sağlamadığı yönündeki eleştiriler, dar bölge basit çoğunluk sistemine yöneltilenlerden daha yoğundur¹¹⁸.

Dar bölge çoğunluk sisteminin her seçmenin iki tercihte bulunması şeklindeki uygulaması yani ilave oy sistemi (*supplementary vote system*) burada değerlendirilebilir. Bu sistem milletvekilinin tek turda seçilmesini sağlamak ve iki turlu sistemdeki turlar arasında oluşabilecek manipülasyonları önlemek açısından dar bölgenin avantajlarını taşımaktayken, milletvekilinin mutlak çoğunlukla seçilmesini sağlamak bağlamında da demokratikliği açısından savunulabilir¹¹⁹. Dolayısıyla tek isimli iki turlu çoğunluk sistemine göre dar bölge çoğunluk sisteminde mutlak çoğunluğun aranmasına imkân sağlayan ilave oy usulü daha avantajlı görülebilir¹²⁰.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin olumlu yönlerini şu şekilde belirleyebiliriz: Birincisi, her seçim bölgesinde her siyasi partinin bir adayı olacağından, adaylar ile seçmen arasında yakın bir ilişki kurulabilir. Bu

¹¹⁵ Ters yönde bkz. ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 536.

¹¹⁶ BAŞGİL, s. 405.

¹¹⁷ BLAIS, s. 241.

¹¹⁸ EREN, *Anayasa Hukuku*, s. 341.

¹¹⁹ ATAR, s. 224.

¹²⁰ Aynı yönde ATAR, s. 224.

durum, siyasi partilerin aday belirleme sürecinde seçmen iradesini göz önünde tutmalarını gerektirir¹²¹. Seçmenin etkililiği sadece partiye yönelik bir seçimin ötesine geçip aynı zamanda şahsa yönelik bir tercih olacaktır¹²². Başka bir deyişle, partinin belirlediği listeye oy atarak bir anlamda partinin onaylanması anlamına gelen seçmenin fonksiyonu burada tercihinin belirleyiciliği açısından ortaya çıkmaktadır¹²³. Bu durum, dar bölge basit çoğunluk sisteminin demokratik yönü olarak belirtilebilir. Bununla birlikte, uygulamada büyük partilerin adaylarının kazanma ihtimalinin yüksek olduğu bir vakıadır¹²⁴. Bu bakımdan, seçmenle doğrudan ilişki kurabilecek adayın belirlenmesi büyük partiler tarafından her zaman tercih edilmeyebilir. Ülkemizde ise milletvekili aday listelerine yönelik en önemli eleştiriler, adayların seçmenle ve bölgeyle ilişki kurulmadan belirlenmesi yönlerinden yapılmaktadır. Bu bakımdan, siyasi partilerin mevcut sisteme göre seçmen iradesine daha fazla önem vereceği göz ardı edilemez. Mesele, parti adayları ile bağımsız adaylar açısından da değerlendirilebilir. Dar bölge basit çoğunluk sisteminde seçmen ve aday arasında yakın ilişki kurulabilmesi, bağımsız adayların da seçilme şansını artıran unsurlardan birisidir¹²⁵. Öte yandan, oy geçişkenliğinin belirgin olduğu (marjinal) bölgeler dışında, adayın şahsından dolayı yaşanacak değişkenliğin, seçim bölgelerinin el değiştirmesi şeklinde bir sonuç doğurmadığı İngiltere'deki seçim sonuçlarıyla ilgili yapılan bir değerlendirmedir¹²⁶.

İkincisi, dar bölge basit çoğunluk sistemi milletvekilinin şahsı ve seçmenin şahsının yakınlığı sebebiyle, yerel menfaatlerin gözetilmesini ve meclisin sıkı bir denetimini sağlayabilir¹²⁷. Yerel menfaatlerin gözetilmesinin bir mahzurunun bulunduğu da şüphesizdir. Buna göre meclis mahalli menfaatlerin çatıştığı ve milli menfaatlerin önüne geçtiği, ayrıca şahsi ilişkilerin önemli rol oynadığı bir mercie dönüşebilir¹²⁸.

¹²¹ ARASLI, Oya, Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 65.

¹²² ÖZBUDUN, "Seçim Sistemleri ve Türkiye", s. 538.

¹²³ ARASLI, s. 60.

¹²⁴ EROĞUL, s. 57; ÇAM, s. 77.

¹²⁵ ARASLI, s. 58.

¹²⁶ BEETHAM, s. 281.

¹²⁷ ARSEL, s. 296.

¹²⁸ ARSEL, s. 297.

Üçüncüsü, dar bölge basit çoğunluk sistemi istikrarlı bir yasama organı sağlayabilir. Her ne kadar bu sistemde ülke genelinde alınan oy oranı ile partinin mecliste sağlayacağı temsil oranı bakımından bir fark olduğu söylenebilir de, bu fark temsilde adalet ilkesinden verilmiş makul bir ödün olacaktır¹²⁹. Dar bölge basit çoğunluk sistemi, çoğunluk sistemlerinin geneli bakımından söylenebilecek olan “nüansları, muğlâklıkları ortadan kaldırarak, kanaate en yakın siyasi partide birleşme” sonucunu doğuracak ve böylelikle siyasi istikrara zemin hazırlayacaktır¹³⁰. Bu görüş, AP Cumhuriyet Senatosu Grubu tarafından, 17.4.1964 yılında Cumhuriyet Senatosu seçimlerini çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine dönüştüren Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Kanunu’nda yapılan değişikliğe yönelik olarak Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuruda dile getirilmiştir. Bu yönüyle, ülkemizde farklı ideolojilere sahip çok fazla siyasi partiye bakıldığında, iki türlü bir değerlendirme yapılması mümkündür: İlk olarak, dar bölge basit çoğunluk sisteminin benimsenmesi, her türlü farklılığın Meclis’te karmaşık bir yapı oluşturmasını engelleyebilir. İkinci olarak, hâlihazırda zaten barajdan dolayı Meclis’te temsil imkânı bulamayan bu farklı ideolojiler, yakınlıkları ölçüsünde ortak siyasi politika güderek seçimlere birlikte girmek, birleşmek şeklinde hareket edebilir. Böylelikle demokratiklik bağlamında temsile ilişkin olumlu bir yönün oluşacağından bahsedilebilir. Buna karşılık, herhangi bir şekilde Meclis’te temsil imkanı bulamayan ideolojilerin marjinalleşme riski, bu sisteme ilişkin olumsuz bir özellik olarak gözden uzak tutulmamalıdır. Bu riskten her ne kadar nispi temsil sistemlerinde de bahsedilebilir de, bu durum kuşkusuz çoğunluk sisteminde daha belirgindir. Dar bölge basit çoğunluk sisteminin, siyasi partilerin Meclis’teki temsilini mevcut seçim sistemindeki baraja göre daha ciddi oranda etkileyebileceği ileri sürülmektedir¹³¹.

Öte yandan, dar bölge basit çoğunluk sistemi barajsız olarak uygulanacağından, seçmen baraj kaygısı olmaksızın istediği parti veya adaya yönelik olarak oyunu kullanabilecektir. Bu bakımdan, Meclis’in, diğer etkenlerle birlikte, mevcut durumundan daha temsili olacağı dönemlerden bahsedilebilir. Bu durumun, seçmenin iradesini sandığa yansıtırken de sonuçları olacağından bahsedebilir. Seçmen oyunu istediği parti yönünde

¹²⁹ ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 534.

¹³⁰ E. 1964/26, K. 1966/1, K.T. 13.1.1966, R.G. 31.05.1966.

¹³¹ AKINCI, s. 414.

kullanabilecektir. 6771 sayılı Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun ile benimsenen sistemin buna yönelik olumlu sonucuna değinilebilir. Zira hükümetin artık Meclis'ten kaynaklanmaması, seçmenin hükümet kurulmasına yönelik merkez partiler etrafında oy kullanmak yönündeki iradesini değiştirerek tam olarak kanaat getirdiği parti yönünde oy kullanmasını sağlayabilir. Ayrıca, dar bölge sisteminde, her bölgeden aynı sayıda milletvekili çıktığından seçmenin oyunun temsiline de bir eşitlik bulunmaktadır¹³².

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin savunulan diğer bir yönü sorumlu siyaset anlayışıyla ilgilidir. Buna karşılık, nispi temsil sistemlerinde seçmen desteğini kaybeden bir parti ittifak yapmak suretiyle parlamentodaki varlığını sürdürmeye devam edebilir¹³³.

Dar bölge basit çoğunluk sistemine yönelik olumsuz eleştirileri ise şu noktalarda belirtebiliriz: *Lijphart*, dar bölge basit çoğunluk sisteminin çoğunlukçu demokrasilerdeki genel seçim sistemi olduğunu belirtmektedir¹³⁴. Dar bölge seçim sistemi, bir seçim bölgesinde birden fazla milletvekilinin seçilmesine imkân vermediğinden daha az katılımcıdır¹³⁵. Ayrıca, seçimi kazanan partinin oy oranına göre daha yüksek temsili söz konusu olabilir. Yani bir siyasi parti oy oranına göre parlamentoda daha çok sandalyeye (over-represent) sahip olabilir¹³⁶. Buna karşılık, bir siyasi partinin oy oranından daha düşük oranda temsil (under-represent) edilmesi de söz konusu olabilir. Örneğin, bir parti ülke genelinde yaygın bir desteğe sahip olmasına rağmen seçim bölgelerinde gerekli çoğunluğa ulaşamadığı için aldığı oylar sandalyeye dönüşemeyebilir¹³⁷. Bununla birlikte, bu olumsuzlukların tüm seçim sistemlerinde belli ölçüde bulunduğunu belirtmek gerekir. Şöyle ki, seçim sistemleri, kullanılan geçerli oyların sandalyeye dönüştürülmesi olduğuna göre doğrudan bir yansıma doğal olarak mümkün olmayacaktır. Artık oy, seçim barajı gibi konuların yanında seçimleri etkileyen medya, kamuoyu gibi diğer etkenler bir arada

¹³² ARSEL, s. 297.

¹³³ BEETHAM, s. 282.

¹³⁴ LIJPHART, s. 130.

¹³⁵ KUBALI, s. 266.

¹³⁶ TEZİÇ, Anayasa Hukuku, s. 276-277.

¹³⁷ BEETHAM, s. 285-286.

düşünüldüğünde mutlak objektif bir değerlendirme sisteminin zaten mümkün olmadığı görülecektir. Dar bölge basit çoğunluk sisteminin istikrarı öncelemesi ise seçim sistemlerinin adaletli temsil ile istikrar arasında yapılması gereken tercihi istikrar tarafında kullanmasından başka bir şey değildir. Başgil, çoğunluk sisteminin çoğulcu demokrasiyi sağlayabilecek yönünü vurgulamaktadır: “Azınlıklara düşen, serbest fikir ve kanaat mücadelesinde yazılarıyla, sözleriyle, her çeşit propaganda vasıtalarıyla halkı kendi görüşlerinin doğruluğuna inandırıp ekseriyeti kazanmaktır. Parlamento bir müzakere ve karar heyetidir. Bu bir mücadele ve mübareze meydanı değildir. Siyasi mücadelenin sahası parlamento değil, hayattır. Azınlık partilerini adedî bir temsilden mahrum bırakmak belki mücerret bir adaletsizliktir. Fakat asıl adalet vicdanını kanatan adaletsizlik, ekseriyetin söz sahibi olmak ve iktidarı ele almak hakkını inkâr etmektir. Esasen demokrasi, mücerret bir adalet fikrinden değil, fakat ekseriyetin hâkimiyeti prensibinden hareket eden siyasi bir rejimdir. Ekseriyetin temsili ise bu hâkimiyeti tahakkuk ettiren yegâne usuldür¹³⁸.”

Lijphart, dar bölge basit çoğunluk sisteminin başkanlık hükümet sistemindeki uygulaması ile parlamenter sistemdeki uygulamasının partilerin meclisteki temsilinde farklı sonuçları olduğunu belirtmektedir¹³⁹. Başka bir deyişle, başkanlık sisteminde, çoğunluk sistemlerinin partilerin meclisteki temsilini nispi sisteme göre daha orantılı olarak sağladığını belirtmektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de 2017 Anayasa değişiklikleri ile Cumhurbaşkanlığı sisteminin benimsenmesi, dar bölge basit çoğunluk sisteminin tartışılmasını gereksiz kılmamaktadır. Tam tersine, dar bölge basit çoğunluk sisteminin başkanlık sisteminde daha orantılı sonuçlara yol açması, sistemin demokratikliği bağlamındaki savunusunda diğer bir gerekçe olabilir. Gönenç ise dar bölge basit çoğunluk sisteminin Cumhurbaşkanlığı sisteminde, yasama ve yürütmenin aynı çoğunluğa dayandığı durumda iktidar temerküzü riski taşıdığını, farklı çoğunluğa dayandığı durumda ise sistemin krize ve tikanıklığa girmesine sebep olabileceğini ileri sürmektedir¹⁴⁰.

¹³⁸ BAŞGİL, s. 403.

¹³⁹ LİJPHART, s. 131.

¹⁴⁰ GÖNENÇ, Levent, “Dar Bölge Seçim Sistemi Tartışmaları”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu, [http://www.tepav.org.tr/upload/files/1499881780-7.Dar Bolge Secim Sistemi Tartismalari.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1499881780-7.Dar%20Bolge%20Secim%20Sistemi%20Tartismalari.pdf), Temmuz 2017, Erişim: 23.12.2018, s. 4.

Dar bölge basit çoğunluk sistemine yönelik diğer bir eleştiri, seçimin tek isimli olmasından dolayı, adayın isminin partinin önüne geçmesi böylelikle parti disiplinini zayıflatması ve ayrıca bunun parlamentoyu mahalli, etnik, dini vb. faktörlerin etkisi altına sokmasıdır¹⁴¹. Öte yandan, ön planda olan güçlü ve zengin bir adayın seçimlerde oy satın alma yoluna başvurması ihtimalidir¹⁴². İlk olarak, kanaatimizce, adayın isminin partinin önüne geçmesi, aday belirleme sürecinin demokratikliği bakımından olumsuzluk olarak değil; olumlu bir yön olarak belirtilebilir. Böylelikle parti liderinin veya başka etkenlerin tepeden aday belirlemesi sınırlanmış olacak, siyasi partiler aday belirlerken seçmenin beklentisini gözeterek ve seçmenin olumlu yönde kanaat getirerek oy verebileceği kimseleri belirlemeye çalışacaktır. Türkiye açısından, adayların parti tarafından belirlenip seçmene dayatılması süreci de böylelikle olumlu bir dönüşüme uğrayabilir.

Kanaatimizce, adayın isminin ön planda olmasının parti disiplinini azaltacağı da makul bir gerekçe olarak savunulamaz. Zira bir siyasi partinin kendi programıyla bütünüyle bağdaşmayan bir kişiyi aday olarak belirleyeceğinden bahsetmek güçtür. Buna rağmen sırf oy amacıyla gösterilmişse bile uyumsuzluk olması durumunda ya bu kişi görüşlerini partiye uyumlaştıracak veya istifa etmek zorunda kalacaktır. Yani demokratikliği yönüyle öne çıkan bu durumun parti disiplinini zayıflatması düşük bir ihtimaldir. Türkiye açısından bakıldığında, bir kimse belirli bir bölgede önemli bir desteğe sahip olsa bile, bağımsız aday olarak seçimlere girip kazanma ihtimali olmasına rağmen, seçmenin tercihi genel olarak parti adaylarına yöneliktir. Bunda her ne kadar parlamenter sistemin etkisi var olsa da bu etkinin Cumhurbaşkanlığı sistemi sürecinde de devam edeceği öngörülebilir.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminde önemli bir mesele, seçim bölgelerinin tespitiyle ilgilidir. Gerrymandering gibi seçim bölgelerinde seçim sonuçlarına etki edecek değişikliklerin ve planlamaların engellenmesi bu sistemin demokratik uygulamasında önem taşımaktadır¹⁴³.

¹⁴¹ KUBALI, s. 266; ÖZBUDUN, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, s. 537. GÖNENÇ, s. 3. *Beetham*, bu düşüncenin tam tersi olarak, dar bölge çoğunluk sistemini tek isimli olmasından dolayı, geniş bölge ve liste usulüne göre farklılıkların ve grupların temsilini güçleştirmesi şeklinde değerlendirmektedir. Bkz. BEETHAM, s. 286.

¹⁴² GÖNENÇ, s. 3.

¹⁴³ GÖNENÇ, s. 4-5.

SONUÇ

Seçim sistemi, yasamanın oluşumu bakımından önem gösterdiği gibi partilerin çıkaracağı milletvekili sayısının belirlenmesi suretiyle parlamenter rejimlerde hükümetin kurulması sürecine etkisi bakımından ayrıca önemlidir. Seçim sisteminin ülkenin siyasi parti yapısına ve seçmen tavrına ilişkin yansımaları da bulunmaktadır. Bununla birlikte, demokratik ülkelerde seçimlerin serbestliğine ilişkin ilkeler ortak olmasına rağmen bu ülkelerin seçim sistemleri birbirinden farklıdır. Bazı demokratik ülkelerde nispi temsil sistemi benimsenmişken diğer bazı demokratik ülkelerde ise çoğunluk sistemi benimsenmiştir. Yine nispi temsil sisteminin de çoğunluk sisteminin de kendi içinde avantajlı ve dezavantajlı yönlerinden bahsetmek mümkündür. Türkiye’de de belirli dönemlerde çok farklı seçim sistemleri uygulanmıştır.

Anayasa’da seçim kanunlarının hazırlanmasında yani seçim sisteminin esaslarının belirlenmesinde, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri yasa koyucunun sınırları olarak yer almasına rağmen birbirine zıt bu iki ilkenin bağdaştırılması güçtür. Seçim sisteminin tespiti noktasında Anayasa Mahkemesi’nin yasa koyucunun iradesini belirleyici gören, bununla birlikte bu belirlemenin nispi temsil sistemi içerisinde olması gerektiği yönünde değerlendirilebilecek içtihatlarından bahsedilebilir. Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi’nin önceki içtihadını değiştirerek seçim sisteminin belirlenmesini bütünüyle yasa koyucunun tercihine bırakması ihtimali de bulunmaktadır. Siyasi partiler, belirli yönleriyle çeşitli seçim sistemlerini yeğleyebilmektedir. Buna karşılık, meselenin farklı boyutları, seçim sistemine ilişkin tartışmanın mevcut seçim sistemi değiştirilse de devam edeceğini göstermektedir.

Türkiye’de milletvekili seçimlerinde dar bölge basit çoğunluk sistemi belirli açılardan tartışılabilir. Dar bölge basit çoğunluk sisteminin, mevcut seçim sistemine göre daha demokratik olacağı ileri sürülebilir. Birincisi, yüzde on barajın uygulanmaması bağlamında demokratik olacağı yönüdür. Yüzde on seçim barajı demokratik ülkelerde görülmeyen yüksek orandaki bir seçim barajıdır. Yüksek olduğu tüm siyasi partiler tarafından ifade edilmesine rağmen barajın kaldırılması noktasında bir uzlaşının varlığından bahsedilememektedir. Bunun bir sebebi, barajın seçmenin nüanslardan vazgeçerek merkezdeki partileri desteklemesini sağlamaktır. Barajın yüksekliği iktidar partileri tarafından bugüne kadar ayrıca parlamenter sistemin zorunlu bir sonucu olarak düşünülmüştür. Dar bölge basit çoğunluk sistemi ise niteliği gereği barajsız uygulanacak bir sistemdir.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin ikinci demokratik yönü ise her seçim bölgesindeki adayın, seçmenle kaynaşmasının ve seçmene yakın olmasının gerekliliğidir. Çünkü adayların belirlenmesinde seçmenin iradesi dikkate alınmadığı takdirde seçmenler, program olarak başka bir partiyi benimsemiş olsalar bile, aday belirlemedeki başarısızlığa tepki olarak ideolojik olarak benimsemedikleri diğer partinin adayını destekleyebilirler. Bundan dolayı, her parti tüm seçim bölgelerinde, seçmenle daha iyi irtibat kuracak adayları belirleyemeye çalışacaktır. Seçim sisteminin listeli olması durumunda ve bu arada nispi temsil sistemlerinde seçmenin listeye ilişkin tepkisi olabilir. Fakat birden fazla isimden dolayı seçmen, tek bir ismin (adayın) kendisine uygunluğu üzerinden hareket edememektedir.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin savunulmasında diğer bir gerekçe, yasama ve yürütme ilişkisi açısından olabilir. Parlamenter sistemde, hükümetin kurulması bakımından işlevsel olabilecek dar bölge basit çoğunluk sisteminin başkanlık sistemi bakımından da önemi vurgulanmalıdır. Güçlerin sert ayrılığı olmasına rağmen başkanlık sisteminde de yasama ve yürütmenin belli düzeyde bir ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle başkanın ihtiyaç duyduğu kanunların kabul edilmesi, bütçenin kabulü ve bazı atamaların meclis onayını gerektirmesi gibi konular, yasama ve yürütmenin ilişkisini ve işbirliğini gerektirmektedir. Türkiye’de, TBMM seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı anda yapılmasına ilişkin anayasal belirleme bu uyumluluğun kurucu iktidar tarafından da gözetildiğini göstermektedir. Mesele, Anayasa’nın Başlangıç kısmında güçler ayrılığının işbölümü ve işbirliği olduğunun belirtilmesi açısından da bu yönüyle vurgulanabilir. Öte yandan, bahsedilen uyumluluğun sadece yasama ve yürütme ilişkisi itibarıyla değil; yasamanın kendi içinde de olması gerektiği söylenmelidir.

KAYNAKLAR

- AKINCI**, Berat, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim Sistemi Arayışları: Dar Bölge Seçim Sisteminin Yönetimde İstikrar Ve Temsilde Adalet Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Science*, S.63, ss.403-420, 2017.
- AKYILDIZ**, Ali, “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Serdar Özgüldür Armağanı*, S.7, ss.127-148, 2016.
- ALDIKAÇTI**, Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- ARASLI**, Oya, **Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
- ARMAĞAN**, Servet, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.33, S.3-4, ss.45-100, 1967.
- ARSEL**, İlhan, **Anayasa Hukukunun Umumi Esasları, 1. Kitap: Demokrasi**, Güven Matbaası, Ankara, 1955.
- ATAR**, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, 12. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.
- BANDUCCI**, Susan A., ve **KARP**, Jeffrey A., “Electoral Systems, Efficacy and Voter Turnout”, **Klingemann**, Hans-Dieter (ed.), **The Comparative Study of Electoral Laws**, Oxford University Press, 2009.
- BAŞGİL**, Ali Fuat, **Esas Teşkilat Hukuku, Birinci Cilt: Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri**, Fasikül II, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1960.
- BEETHAM**, David, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Bilal Canatan (Çev.), 2. Baskı, Ankara, Liberte, 2014.
- BLAIS**, Andre, “The Debate over Electoral Systems”, *International Political Science Review / Revue internationale de science politique* , Vol. 12, No. 3 pp. 239-260, Jul., 1991.
- ÇAM**, Esat, **Devlet Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1993.
- EREN**, Abdurrahman, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2014.
- EREN**, Abdurrahman, “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2008.

- EROĞUL, Cem, **Çağdaş Devlet Düzenleri**, 4. Baskı, Ankara, Kırlangıç Yayınevi, 2005.
- FEDAYİ, Cemal, **Siyaset Bilimi**, 1. Baskı, Ankara, Kadim Yayınları, 2011.
- FRIEDRICH EBERT VAKFI, **Türkiye ve Avrupa'da Seçim Sistemleri**, İstanbul, 1996
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, **Anayasa Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- GROFMAN, Bernard and LİJPHART, Arend, (Editors) **Electoral Laws and Their Political Consequences**, Agathon Press, Third Printing, 2003.
- GRUMM, John G., "Theories of Electoral Systems", *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 2, No. 4 pp. 357-376, Nov., 1958.
- GÖNENÇ, Levent, "Dar Bölge Seçim Sistemi Tartışmaları", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1499881780-7.Dar_Bolge_Secim_Sistemi_Tartismalari.pdf, Temmuz 2017, Erişim: 23.12.2018.
- GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 9. Baskı, Ekin, Bursa, 2017.
- GÜRCAN, Ertuğrul Cenk, "Demokratik Seçim Sistemleri ve Türkiye", **Yeni Anayasa, Demokratik Konsolidasyon, Siyasal Partiler ve Seçim Rejimi**, Ed. Murat Yılmaz, SDE, 2013.
- GÜVENİR, Murat, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.37, S.1, 1982.
- İBA, Şeref, **Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- KUBALI, Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasal Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969.
- KÜÇÜK, Adnan, "Mevcut seçim sistemi ile istikrar sağlanamıyor", *Star Açık Görüş*, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/mevcut-secim-sistemi-ile-istikrar-saglanamiyor-haber-1066555/>, (31.10.2015), Erişim: 10.11.2015.

- LİJPHART, Arend, **Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty Six Countries**, Yale University Press, Second Edition, London, 2012.
- NORRIS, Pippa, **Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour**, Cambridge University Press, 2004.
- OLGUN, Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XXVII, Sayı 79, Mart 2011, ss.1-36, Ankara, 2011.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 18. Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- ÖZBUDUN, Ergun, "Seçim Sistemleri ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, ss.521–539, 1995.
- REİLLY, Ben and REYNOLDS, Andrew, **Electoral Systems and Conflict in Divided Societies**, National Academy Press, Washington, 1999.
- SOYSAL, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, 1977.
- TAHMAZOĞLU UZELTÜRK, Sultan "Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemleri", Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.237-278, 2006.
- TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 12. Baskı, İstanbul, YKY, 2004.
- TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 9. Baskı, Beta, İstanbul, 2004.
- TEZİÇ, Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.
- TUNCER, Erol, "Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.167-182, 2006.
- TÜRK, Hikmet Sami, "Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.75-112, 2006.
- YILDIZ, Abdulkadir, "Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı ile Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIII, S. 1, sa. 509-534, 2018.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, ss.103-150, 1996.

İNTERNET KAYNAKLARI

Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr

Türk Anayasa Mahkemesi, www.anayasa.gov.tr

UK Parliament Website, www.parliament.uk

Yüksek Seçim Kurulu, www.ysk.gov.tr